

המכון למדיניות העם היהודי (מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ (חל"צ)

The Jewish People Policy Institute (Established by the Jewish Agency for Israel) Ltd. (CC)

הערכה שנתית 2015–2016

תמצית מיוחדת לממשלה

ראש ברויקט

ד"ר שלמה פישר

משתתפים:

חיה אקשטיין, אבינועם בר-יוסף, אבי גיל, ענבל הקמן, מיכאל הרצוג,
שלום סולומון ואלד, עינת וילף, דוד לנדס, דב מימון, נח סלפקוב, סטיבן פופר,
דן פפרמן, עוזי רבהון, שמואל רוזנר, ג'ון רסקיי

עורכים:

רמי טל
בארי גלטמן

זכויות יוצרים © המכון למדיניות העם היהודי (מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ (חל"צ)
ירושלים תשע"ו/2016

קמפוס גבעת רם, ת.ד. 39156, ירושלים 9139101
טלפון: 02-5633356 | פקס: 02-5635040 | www.jppe.org.il

כל הזכויות שמורות. אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר - כל חלק שהוא מן החומר שבחברת זו. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בחברת זו אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מ"המכון למדיניות העם היהודי".

עיצוב ההערכה השנתית: לוטה עיצובים

תוכן העניינים

הקדמה מאת סטוארט אייזנשטאט ודניס רוס 5

הערכה משולבת וכיווני מדיניות 9

גיאופוליטיקה 9

דמוגרפיה 10

קשרים בין קהילות 10

זהות והזדהות 12

משאבים 13

עם הספר 15

מדדים נבחרים על יהדות העולם 16

הצעה לכיוון מדיניות 19

מאמרים

גיאופוליטיקה – ישראל בלב אי-ודאות אסטרטגית 21

מדד תלת-ממדי משולב לאנטישמיות באירופה 27

אוכלוסיית ירושלים 33

פלורליזם יהודי בישראל 39

העלייה מצרפת 45

תקצירים

התפתחויות בציונות הדתית 55

ערבים-נוצרים אזרחי ישראל 57

ישראל והעם היהודי בעידן של אינטליגנציית על 59

פרסומים מרכזיים של המכון למדיניות העם היהודי 61

הקדמה

סטוארט אייזנשטאט ודניס רוס

ממצאי ההערכה השנתית מוצגים מדי שנה לממשלת ישראל, והם ממלאים תפקיד חשוב בתהליכי התקצוב והתכנון של מנהיגים יהודיים ברחבי העולם.

כבכל שנה, ההערכה נפתחת במצב הגיאופוליטי. רק לעיתים רחוקות היה המצב בעבר כה מורכב. ישנן התפתחויות מטרידות מאוד מסביב לישראל, ובכלל זה איומים על המערכת המדינית מצד גורמים לא-ממשלתיים, כגון דאע"ש ותנועות אסלאמיות רדיקליות אחרות. קבוצות אלה מאיימות על היציבות באזור ועל קהילות יהודיות ולא-יהודיות ברחבי העולם.

בסביבה הקרובה, ישראל נמצאת כיום תחת איום של התלקחות מחודשת של הלוחמה בעזה, מול יותר מ-100,000 טילים של חיזבאללה בעלי טווח גדול ודיוק רב בהרבה מאשר בעבר, ומול טרור פלסטיני בערי ישראל. ועם זאת, בה בעת, מקצת מהאיומים שישראל ניצבת בפניהם נחלשו. במלחמה בסוריה, שיצרה אסון הומניטארי, מעורבים גם פלגים סוניים ושיעיים רדיקליים. איראן ובן החסות שלה, חיזבאללה,

שנת 2016 הציבה דילמות חדשות בפני מדינת ישראל והעם היהודי. ההתפתחויות במזרח התיכון לצד מגמות שונות בזירה הבינלאומית פיצלו את הפרשנים לשני מחנות: האופטימיסטים, אשר רואים כרגע הזדמנויות גדולות והתקדמות חיובית במצב של מדינת ישראל ושל העם היהודי, והמחנה השני, המודאג מאוד ממה שעלול להתפתח מול ישראל לאחר שתחול רגיעה בסערות האזוריות.

ההערכה השנתית ממשיכה להוות את "ספינת הדגל" בפרסומי המכון למדיניות העם היהודי. תקציר מנהלים זה לשנת 2015-2016 בוחן את המגמות בחמישה ממדים של הקיום היהודי באמצעות לוח מחוונים, שמטרתו להציג האם בכל אחד מתחומי הדינמיקה חלו בשנה האחרונה שיפור או הידרדרות, או שהמצב נותר ללא שינוי. בנוסף לחמשת המדדים: גיאופוליטיקה, קשרים בין קהילות, זהות והזדהות, דמוגרפיה ומשאבים חומריים, השנה יזמנו מדד שיש שיבוא לביטוי בשנה הבאה, המתייחס לידע ולחדשנות, בהסתמך על התפישה המקובלת שהעם היהודי הוא "עם הספר".

ספגו אבדות כבדות בניסיונותיהם לשמר את משטרו של אסאד ואת מעמדו בסוריה, כולל הצינור שעבר דרכה ללבנון. במצב זה, יתכן כי לפחות בשלב הנוכחי הצטמצם העניין של החיזבאללה בסכסוך עם ישראל.

אולם לא רק האויבים הנחשבים ביותר של ישראל עסוקים בעניינים אחרים. דומה שהנוף באזור כולו משתנה לחיוב. מדינות ערב הסוניות המובילות ומנהיגיהן רואים בישראל חומת מגן כנגד האיום העיקרי עליהן - איראן והאסלאם הרדיקאלי. שיתוף הפעולה של ישראל כיום עם המדינות הסוניות המובילות - הן מצרים וירדן והן מדינות המפרץ - הוא חסר תקדים. באופן אירוני, המניע לשיתוף פעולה זה אינו רק תפישות האיום המשותפת, אלא גם דאגה משותפת ממה שנתפש כנסיגה של ארה"ב מהאזור. בין אם תפישו זו מוצדקת ובין אם לאו, הן ישראל והן שכנותיה הערביות מאמינות שעסקת הגרעין, שארה"ב ויתר המדינות החברות בקבוצת 5+1 (חמש החברות הקבועות במועצת הביטחון של האו"ם וגרמניה) חתמו עם איראן, תקל על ניסיונותיה של איראן להשיג הגמוניה באזור - ושארה"ב מסכימה בשתיקה להתרחבות השפעה זו. מאידך, היעדרם של הסכם או סיכוי כלשהו להתקדמות בשאלה הפלסטינית מבטיחים כי שיתוף הפעולה בין ישראל לבין שכנותיה הערביות יישאר דיסקרטי וברובו סמוי.

בעוד שייתכן כי הסכסוך עם הפלסטינים אינו מכשיל את שיתוף הפעולה הגובר, אם גם החשאי, של ישראל עם שכנותיה הערביות, הרי שסכסוך זה מבודד את ישראל יותר ויותר דווקא מחוץ לאזור. הפלסטינים מנסים להקנות לסכסוך עם ישראל ממד בינלאומי וישראל נכשלת בהצגת טיעוניה בפני האירופים ומדינות אחרות. כך גובר האיום של דה-לגיטימציה למדינה היהודית בזירה הבינלאומית. תנועות כגון BDS מנצלות את ההתנגדות הבינלאומית לשליטה ישראלית על הפלסטינים כדי להסוות את מטרתן האמיתית - דה-לגיטימציה של קיום ישראל. אולם

הואיל וה-BDS מתמקדת בכיבוש ובהתנחלויות ביו"ש, היא מצליחה להסוות את מטרתה האמיתית. כל עוד מדיניות ההתנחלות של ישראל נראית כבלתי-מתיישבת עם פיתרון שתי המדינות, ישראל תתקשה לבלום את תנועת הדה-לגיטימציה, וזהו גורם נתון במציאות הגיאופוליטית.

הדבר גם משפיע לפחות על חלק מן המשולש וושינגטון-ירושלים-יהדות אמריקה. יהודים צעירים ופרוגרסיביים יותר, בייחוד במפלגה הדמוקרטית, מושפעים ממה שהם מגדירים כ"מדיניות ישראלית מעוררת התנגדות". הפלסטינים מצליחים יותר ויותר להציג את עצמם כקורבנות. ובהיעדר יוזמות ישראליות שיפיגו באופן מוחשי כי ישראל אכן חותרת לפיתרון של שתי מדינות לשני עמים ושהפלסטינים הם המתנגדים לכל תזוזה בכיוון זה, המגמות השליליות עלולות להחריף.

בהקשר זה, אנו מודאגים מהמגמות שהופכות את מדינת ישראל לנושא מפלגתי. סקרים אחרונים בארה"ב מצביעים על כך שבועד שיותר מ-80% מהמזוהים כרפובליקנים תומכים בישראל ולא בפלסטינים, התמיכה בישראל בקרב הדמוקרטים היא רק בסביבות 50%.

אמנם המעורבות של יהדות אמריקה בנושאי ישראל מצויה בשיא של כל הזמנים: ביקורים בישראל, תוכניות "תגלית" ו"מסע", תמיכה בקבוצות פרו-ישראליות וצמיחה בריאה בקהילה האורתודוקסית-אמריקנית, אך במקביל ניתן לזהות גם מגמה מנוגדת: בקרב יהודים המשתייכים לתנועות אחרות - הרפורמים, הקונסרבטיבים, הרקונסטרוקציוניסטים, גורמים חילוניים וקבוצות יותר ליברליות בקהילה היהודית-אמריקנית עלולה להמשיך מגמה של התרחקות, כל עוד הדמוגרפיה הישראלית הופכת ליותר אורתודוקסית וימנית.

למרות שהמכון למדיניות העם היהודי לא שינה את

המדד שלו מהשנה שעברה ביחס לחוזק הקשר בין שתי הקהילות היהודיות הגדולות בעולם, יש להמשיך ולעקוב מקרוב אחר סוגיה זו.

תופעה נוספת הדורשת תשומת לב קפדנית היא חילופי דורות בקרב הפילנתרופים בארה"ב, המובילים לגישה חדשה בתרומות למטרות יהודיות. הפילנתרופים הצעירים נוטים לתמוך יותר במטרות כלליות ופחות במטרות יהודיות או ישראליות. רבות מן הפדרציות היהודיות הגדולות באמריקה מדווחות על קיפאון ברמת התרומות בשנים האחרונות.

הקהילה היהודית המאורגנת מודאגת גם מהשפעת תנועת ה-BDS על יותר מתריסר קמפוסים אמריקניים. לסטודנטים יהודים ואחרים, שאולי היו נוטים לתמוך בישראל, חסר מידע אודות עובדות בסיסיות בהיסטוריה של הקמת מדינת ישראל כמדינת העם היהודי ע"י האו"ם, ועל הדחייה מצד הפלסטינים של הצעות שלום ממשיות מצד ממשלות ישראל בעבר והנסיגה החד-צדדית מעזה, שבעקבותיה ספגה ישראל טילים של חמאס, במקום לזכות בתודות.

אין שום הצדקה לקמפיין של ה-BDS, הכולל את הדרישה של האיחוד האירופי לסמן מוצרים המיוצרים ביו"ש ואת הגינוי המיוחד של ישראל במועצת זכויות האדם של האו"ם, בייחוד כאשר משווים זאת למדינות המפירות את זכויות האדם בצורה סדרתית, החל בזימבאבוה וכלה באיראן. עם זאת, מעצבי המדיניות בישראל חייבים להכיר בכך שידידי ישראל מתקשים להילחם ב-BDS כאשר המדיניות בשטח תורמת לתפישה שפיתרון שתי המדינות עלול להפוך לבלתי-אפשרי. לדעת גורמים רבים ביהדות אמריקה, אם ישראל תאמץ פיתרון של מדינה אחת עם שוויון בזכויות ההצבעה לפלסטינים, היא תאבד את הרוב היהודי שלה, ואילו המשך שלילת הזכויות הבסיסיות מן הפלסטינים ייראה בעיני יהודים רבים כעומד בסתירה לערכים יהודיים מקדמת דנא.

בעוד שבתחום הכלכלי, ישראל היא סיפור הצלחה מרשים, היא משתלבת יותר ויותר בכלכלה העולמית, ומהווה מוקד להשקעות גדולות והולכות מצד חברות אמריקניות וסיניות, הרי בתחום הדיפלומטי, ישראל מבודדת יותר משהייתה בעבר.

ברור שישראל אינה יכולה לשאת ולתת עם עצמה, וההנהגה הפלסטינית הנוכחית אינה רוצה, או אינה יכולה, להגיע לשולחן המשא ומתן, בוודאי שלא להסכים לפשרות הנדרשות בתמורה להסכם שלום כלשהו. עם זאת, לישראל יש אינטרס לנקוט צעדים בשטח שיעניקו מרחב מחיה ויעודדו את הפיתוח הכלכלי של הפלסטינים. על ישראל לנקוט צעדים שיבהירו כי האחריות לקיפאון מונחת על כתפי הפלסטינים.

לישראל יש כיום הזדמנות היסטורית יוצאת דופן לחבור למדינות הסוניות המתונות - מצרים, ירדן, ערב הסעודית ומדינות המפרץ. נקיטת צעדים לקראת פיוס עם הפלסטינים, או לפחות לקראת קיום משותף, עשויה להקל על חבירה כזאת. בהקשר זה, ההצהרות האחרונות של ראש ממשלת ישראל ושל שר הביטחון בעניין יוזמת השלום הערבית נתפשות בתפוצות כהתפתחויות חיוביות והן מעוררות ציפייה לביצוע צעדים קונקרטיים.

האנטישמיות והאנטי-ציונות הגוברות באירופה, שכללו גם פיגועי טרור, מעוררות דאגה רבה. חלק גדול ממעשי האלימות מבוצעים בידי צעירים מוסלמים שלא נטמעו במדינות האירופיות שבהן הם מתגוררים. באירופה חיים רק מיליון יהודים, לצד 15 מיליון מוסלמים - מספר שצפוי להכפיל את עצמו בתוך 30 שנה. סקרים מטעם האיחוד האירופי על הגישות בקהילות היהודיות מצביעים על כך ש-50% מהיהודים אומרים שהם או מכריהם סבלו מהטרדות אנטישמיות; יהודים בשיעורים דומים אמרו כי האנטישמיות גברה בחמש השנים האחרונות, וכשליש שוקלים להגר.

הממד החדש, העוסק בעם היהודי כ"עם הספר", יבחן מהם הצרכים הנדרשים בתחומי החינוך והמחקר על מנת לשמר את היתרון האיכותי הזה בעידן האינפורמציה והידע. קיימת דאגה מכך שמורגשת מגמת ירידה בתמיכה של מדינת ישראל באוניברסיטאות ובמחקר ובפיתוח. תוספת חדשה זו לחמשת המדדים הבסיסיים שלנו היא עוד דוגמה למאמץ של המכון למדיניות העם היהודי לחשוב

באופן יצירתי על מנת להבטיח ולחזק את חוסנם של מדינת ישראל, יהדות התפוצות והקשרים בין ישראל לבין ארה"ב.

כבכל שנה, ההערכה השנתית של המכון למדיניות העם היהודי מסכמת טוב יותר מכל מסמך אחר את האתגרים וההזדמנויות העומדים בפני העם היהודי, ואנו מאמינים שיש להערכה זו תפקיד ייחודי בחשיבה האסטרטגית ובתכנון לעתיד המכוון לפעולה מעשית.

דניס רוס וסטוארט אייזנשטאט

חמישה מדדים להערכה משולבת של העם היהודי

המחוג הגיאופוליטי

- התפתחויות החודשים האחרונים מעצימות את סימני השאלה האסטרטגיים בפניהם ניצבת ישראל. אי הוודאות מתייחסת הן לזירה האזורית האלימה והגועשת והן לזירה הבינ"ל שעדיין רחוקה מלהבטיח "סדר עולמי" יציב. המחוג הגיאופוליטי לא זז ונשאר במצב "בעייתי".
- פירוט:
- הסכם הגרעין שהושג עם איראן הוגדר על ידי ראש ממשלת ישראל כטעות בקנה-מידה היסטורי. ההסכם מעניק לגיטימציה להיותה של איראן מדינת סף גרעינית ואינו מונע בטווח הארוך הצטיידותה בנשק גרעיני.
- על רקע הסכם הגרעין, הסכנה שאיראן תעמיק את חתרנותה האזורית, ותתחזק מדינית, כלכלית וצבאית.
- הסכנה להידרדרות ביטחונית - בחזית הצפונית (חיזבאללה וסוריה), בחזית הדרומית (חמאס וגורמי הטרור בסיני).
- טרור פלסטיני - "אינתיפאדת הבוודים" אמנם בדעיכה אך הגל האלים עלול להתעורר מחדש וללבוש פנים אחרות, מסוכנות יותר.
- המתרחשויות המתמשכות ביחסים עם ארה"ב, האיום על חוסנו של משולש היחסים: ירושלים-ווינגטון-יהדות ארה"ב, והפיכת ישראל לנושא מפלגתי בזירה האמריקנית.
- השחיקה בעניינה של ארה"ב למלא תפקיד מרכזי במזה"ת, ומילוי הוואקום ע"י שחקנים אחרים, כחות נוחים לישראל.
- היחלשות המערכת הפלסטינית עד כדי חוסר תפקוד, פגיעה בשת"פ הביטחוני עם ישראל ופוטנציאל למאבק ירושה ותוהו ובוהו עם ירידת אבו-מאזן מהבמה.
- הדחיפה לשינוי דפוס התהליך המדיני הישראלי-פלסטיני לפתרון כמו-כפוי בחסות האו"ם ובהובלה רב-לאומית.
- הניסיון לשחוק את מעמדה הבינ"ל של ישראל באמצעות מהלכי חרם ודה-לגיטימציה.
- עם זאת, אין להתעלם מכמה התפתחויות חיוביות למול מגוון האתגרים הביטחוניים והמדיניים המטרידים:
- ישראל אינה עומדת, כבעבר, מול איום צבאי קונבנציונלי.

- בטווח השנים הקרובות נבלם ואף הוסג לאחור תהליך התקדמותה של איראן להשגתו של נשק גרעיני.
- חיזבאללה מתיש כוחו בסוריה כדי להגן על שלטונו של אסאד וחמאס מבודד ומוחלש.
- מעמיק השת"פ הביטחוני עם ירדן ועם מצרים (הפועלת בנחישות למניעת הברחת נשק לרצועת עזה).
- חילוף הנשיאים הצפוי בארה"ב עשוי ליצור הזדמנות ל"פתיחת דף חדש" ביחסים בין שתי המדינות.
- העולם הסוני המגלה עתה יתר פתיחות להעמקת היחסים עם ישראל נוכח האיום האיראני וגורמי הטרור הקיצוניים.
- הגברת תנופת פיתוחם של הקשרים הכלכליים והאסטרטגיים עם הכוחות העולים באסיה בדגש על סין והודו.

- הצפי לניצול משאבי הגז יוצר מנוף לקשרים והשפעה באזור (מצרים, ירדן, תורכיה, הפלסטינים) ומחוצה לו (רוסיה, סין, הודו).

המחוג הדמוגרפי

שנת 2015 עמדה בסימן תמורות קלות בלבד בגודלה של האוכלוסייה היהודית העולמית ובדפוסייה הדמוגרפיים. באופן מיוחד ניתן לציין את הגידול במספרם של תושביה היהודיים (וחסרי דת) של ישראל בכ-130,000, גידול במספר העולים לישראל (המשך למגמה שנצפתה בשנתיים הקודמות), ויציבות ברמה הגבוהה של פריון יהודי בישראל למעלה מ-3 ילדים לאישה. לפיכך, אנו משאירים את כיוון השעון הדמוגרפי ללא שינוי.

המחוג של קשרים בין קהילות יהודיות

הטבלה להלן מתארת את ההתפתחויות בשנים 2015-2016, אשר תרמו לחיזוק של הקשרים בין הקהילות היהודיות בעולם או להחלשתם, תוך שימת דגש על הקשרים בין ישראל לתפוצות.

התפתחויות המחזקות את הקשרים	התפתחויות המחלישות את הקשרים
1 חששות גוברים מפני אנטישמיות (דומה שישנו מיזוג בין מגמות אנטי-ישראליות לבין אנטישמיות) מחזקים את ההרגשה של שותפות גורל ואת התלות באחדות היהודית הכלל-עולמית.	תקריות אנטישמיות בקמפוסים ובמקומות נוספים גורמות להחלשת הרצון להזדהות בפומבי עם מטרות ישראליות \ יהודיות.
2 יוזמות ישראליות מתמשכות לחיזוק יחסי ישראל עם התפוצות (המשרד לענייני התפוצות, החלטות ממשלה בנושא הכותל וכו')	המדיניות של ישראל בנושאים רבים עדיין אינה עולה בקנה אחד עם דעותיהן של קהילות התפוצות (בעיקר בצפון אמריקה) - ולהיפך: תחושות פוליטיות ותרבותיות של יהדות התפוצות אינן עולות בקנה אחד עם התחושות בציבור הישראלי.
3 התחזקות האי-יציבות במזרח התיכון מפחיתה במידת מה את רמת הביקורת על אי יכולתה של מדינת ישראל לקדם פתרון של שלום לסכסוך עם הפלסטינים.	ביקורת מתמשכת כנגד ישראל ועימותים בין ממשלת ישראל לממשלות אחרות, בייחוד בנושא הישראלי-פלסטיני, הופכים את ישראל לפחות אטרקטיבית בעיני צעירים יהודים ליברלים.
4 המשך המצוינות הישראלית בתחומים שונים (ההי-טק ראוי לציון מיוחד) תורם לדימוי החיובי שלה בקרב היהודים.	מגמות דמוגרפיות, פוליטיות ותרבותיות בישראל (שהודגשו ב-2016 בדו"ח של מכון PEW על ישראל) נתפשות כזרות לקהילות רבות בתפוצות. מגמות דמוגרפיות בארה"ב (נישואים מעורבים).
5 מגמות דמוגרפיות מסוימות בקהילה היהודית בארה"ב, ובהן התחזקות הקהילה האורתודוקסית (שקשריה לישראל חזקים) והתארגנות מוגברת של הקהילה הישראלית-אמריקאית הגדלה.	ישראל משמשת ככלי ניגוח פוליטי בבחירות בארה"ב והדבר מאלץ את הבוחרים היהודים "לבחור צד" בעד או נגד דברים מסוימים שישראל מייצגת. זאת זמן קצר לאחר הוויכוח הסוער סביב הסכם הגרעין עם איראן, אשר הפך את ישראל לגורם מפלג בקרב הקהילה היהודית בארה"ב.

פיפיות ככל שהדבר נוגע לקשרים בין יהודים, מאחר שמצד אחד הדבר תורם לנטייה של מקצת היהודים ל"להנמיך את הפרופיל היהודי", ומצד שני הדבר מבחיר את הגורל היהודי המשותף ואת התלות של הקהילות היהודיות זו בזו (העלייה מצרפת לישראל היא עדות לכך). חרב פיפיות דומה מתגלה בתגובה

הקשרים בין היהודים בשנים 2015-2016 לא השתנו באופן דרמטי לעומת שנה שעברה. מגמות ארוכות טווח שזוהו בשנים הקודמות נותרו בעינן, הן בעולם היהודי והן בישראל. בשנה האחרונה הלכו וגברו החששות המפורשים לעתידן של קהילות יהודיות בשל התגברות האנטישמיות בכמה אזורים - חרב

של יהודים לתנועת ה-BDS. ההשפעה של הקהילה היהודית האמריקנית המשוסעת אינה מאפשרת לנתח את כל ההתפתחויות במונחים של סולידריות גוברת או פחתת. באופן זה, תנועת ה-BDS מטפחת מידה מסוימת של סולידריות פנימית בקרב מקצת היהודים, וניכור מצד אחרים.

תופעה נוספת הראויה לציון מיוחד היא המסר המבלבל שישראל משדרת ליהדות התפוצות: מצד אחד היא ממשיכה לקדם תוכניות ומימון לחיזוק הקשר בין ישראל לתפוצות, ומצד שני היא אינה תמיד יעילה וברורה ביישומן של תוכניות אלו. דוגמה בולטת לכך היא התוכנית הממשלתית להרחבה של מתחם הכותל בעבור מתפללים שאינם-אורתודוקסים, אשר אושרה ע"י הקבינט אולם נעצרה בשל אילוצים פוליטיים.

על סמך המגמות שצוינו לעיל ומגמות נוספות (שהוזכרו בטבלה), המכון למדיניות העם היהודי (JPPPI) החליט להותיר את "מחוג הקשר" באותה רמה כמו אשתקד (מעט מעל "נשמר". הרמות, מרע לטוב, הן: "בירידה", "משתבש", "נשמר", "פורח", "משגשג").

המחוג של שעון זהות והזדהות

השנה, בעקבות פרסום סקר הפלורליזם של יהודי ישראל על ידי המכון למדיניות העם היהודי והדו"ח של מרכז המחקר ע"ש פיו על הערכים והזהויות של האוכלוסייה בישראל, נמקד את הדיון בזהות יהודית בישראל.

נתחיל את הניתוח שלנו במרכיבי הזהות היהודית. לפי הסקר של המכון למדיניות העם היהודי, שלושה מתוך ארבעה מרכיבים משמעותיים במיוחד עבור יהודים בישראל: תרבות, דת ולאום. למעלה משני שלישים של האוכלוסייה היהודית בישראל מוצאים

את המרכיבים האלו כ"די משמעותיים" או "מאוד משמעותיים". (פחות מחצי רואים במוצא מרכיב די משמעותי או מאוד משמעותי.) בין שלושת המרכיבים האלה בולט מרכיב ה**לאום** - 55 אחוזים ראו מרכיב זה כ"מאוד משמעותי", שיעור גבוה בצורה משמעותית מהשיעור שעבורם תרבות (45%) או דת (42%) הם מאוד משמעותיים. הממצא הזה משתקף גם בסקר של מרכז פיו, אשר לפיו, לא פחות מ-88% מכלל היהודים-הישראלים חושבים כי להיות יהודי הוא עניין בעיקר של לאום או תרבות, או דת ולאום, או דת ותרבות. ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם סקר בינלאומי של 700 יהודים הפעילים בחיים היהודים המאורגנים, שנערך במסגרת הדיאלוג השנתי עם הקהילות היהודיות שקויים ב-2016 ע"י המכון למדיניות העם היהודי. בסקר זה, 69% נתנו ציון גבוה של 4-5 (בסולם מ-1) ללאום/עמיות כמרכיב מרכזי של להיות יהודי ו-68% נתנו ציון כזה לתרבות.

הסקר של מרכז פיו גם מצביע על כך שלרוב הגדול של היהודים בישראל יש זהות יהודית חזקה:

- בסקר פיו, 88% אמרו שיש להם תחושה חזקה של שייכות לעם היהודי;
- 93% אמרו שהם גאים להיות יהודים;
- 90% אמרו שהעובדה שהם יהודים חשובה מאוד או חשובה למדי בחיים שלהם.

תוצאות אלו מתיישבות היטב עם תוצאות המחקר **יהודים-ישראלים - דיוקן**, שפורסם על ידי קרן אביחי והמכון הישראלי לדמוקרטיה ב-2012. על פי מחקר זה - 92% ענו שזה "די חשוב" או "חשוב מאוד" להרגיש חלק מהעם היהודי. כמו כן, 89% אמרו שזה "די חשוב" או "חשוב מאוד" להרגיש חלק מהחברה הישראלית.

למרות שהרוב הגדול של יהודים ישראלים שם דגש על המרכיב הלאומי של הזהות היהודית, עדיין יש הבדלים בין המגזרים לגבי מקומו של המרכיב הדתי של הזהות היהודית. לפי הסקר של מרכז פיו, 83% אחוז של מאותם 49% של האוכלוסייה היהודית

המגדירים את עצמם כ"חילונים" ענו ש"להיות יהודי" פירושו בעיקר **השתייכות לאומית** או **עניין תרבותי**. לעומת זאת, רוב בכל הקבוצות האחרות המגדירות את עצמן על ידי קטגוריות שיש להן זיקה לדת ולמסורת - חרדים, דתיים ומסורתיים - חושבים שלהיות יהודי הוא בעיקר **עניין דתי או עניין דתי והשתייכות לאומית**.

הבדל בולט אחר מתבטא בתיעדוף בין הזהות היהודית והזהות הישראלית בהגדרה העצמית. אצל החילונים, 59% מגדירים את עצמם בראש ובראשונה **כישראלים** (הכוונה היא כנראה לישראלים-יהודים). ואילו הרוב בכל הקבוצות האחרות מגדירים את עצמם בראש וראשונה **כיהודים**.

ואולם הדיכוטומיה שעולה בסקר הפלורליזם של פיו מרוככת במידת מה על ידי ממצאי הסקר של המכון למדיניות העם היהודי. במקום להציג אוכלוסייה מונוליתית חילונית, הסקר של המכון למדיניות חילק את האוכלוסייה החילונית לשניים: "חילוני לחלוטין" (31%) ו"חילוני מסורתי במקצת" (21%). ה"חילונים המסורתיים במקצת" שומרים במידת מה יותר מסורת מה"חילונים לחלוטין" ומביעים עמדות קצת יותר מסורתיות-שמרניות. (למשל, בעוד ש-61% מה"חילונים לחלוטין" לגמרי מסכימים שצריך לאפשר לנשים להניח תפילין בכותל, רק 31% מהחילונים המסורתיים במקצת מסכימים לחלוטין עם אמירה זו). ממצאים אלה מצביעים על כך שבמקום דיכוטומיה חדה, החברה הישראלית מתאפיינת גם ברצף של זהויות יהודיות - "מסורתית" (יחסית מסורתית-שמרנית בעמדותיהם), "חילוני מסורתי במקצת" (עם עמדות פחות שמרניות-מסורתיות ויותר עמדות פלורליסטיות ו"פתוחות") וחילוני לחלוטין (עוד פחות עמדות שמרניות-מסורתיות ועוד יותר עמדות פלורליסטיות ו"פתוחות").

הקהילה היהודית ישראל, מהווה למעלה מ-40% של האוכלוסייה היהודית בעולם. קהילה זו צומחת במהירות גבוהה משל קהילות אחרות בשל שיעור הפרייה הגבוה שלה יותר מאשר כל קהילה יהודית

אחרת. לכן, חוזקה של הזהות והזהדות היהודית באוכלוסייה היהודית בישראל יותר מאשר מאזנת ומפצה על הירידה המדווחת בהזהדות יהודית בארה"ב. **כתוצאה מכך, אנו מזיזים את המחט של השעון זהות והזהדות (שנקבע לפני שנה בין "יציבות" לבין "מתקדם") ימינה במקצת לכיוון "מתקדם"**.

המחוג של משאבים חומריים

גורמים חיוביים

- כלכלת ישראל ממשיכה במגמה של צמיחה מתונה, נמוכה יותר לעומת התקופה האחרונה, אך עדיין לא נקלעת לקיפאון ההרסני שנוצר בכל שאר המדינות המפותחות.
- יש גידול מתון בהשתתפות של ערביי ישראל ושל המגזר החרדי בכוח העבודה ובהכשרה מקצועית.
- מתקיים דיון פוליטי ער בנושאים הנוגעים לגישה להשכלה, הבדלי העושר, הקצאה ותמחור של משאבי טבע, ורגולציה והגנה בשווקים המקומיים.

גורמים שליליים

- בארה"ב יש סימנים לתמורות בין הדורות אשר יובילו ככל הנראה לשינוי בפילנתרופיה למען מטרות יהודיות וישראליות.
- היכולת של ענף ההיי טק להמשיך ולהוביל צמיחה במשק וגידול בייצוא מוגבל על ידי היצע מוגבל של כוח אדם מיומן.
- אזור קבצים מצורפים
- משבר הדיור בישראל מקשה מאוד על הדור הצעיר ועל מעמד הביניים והמעמדות הנמוכים בסולם ההכנסות, ולכן יש השפעה החורגת מתחום הדיור.

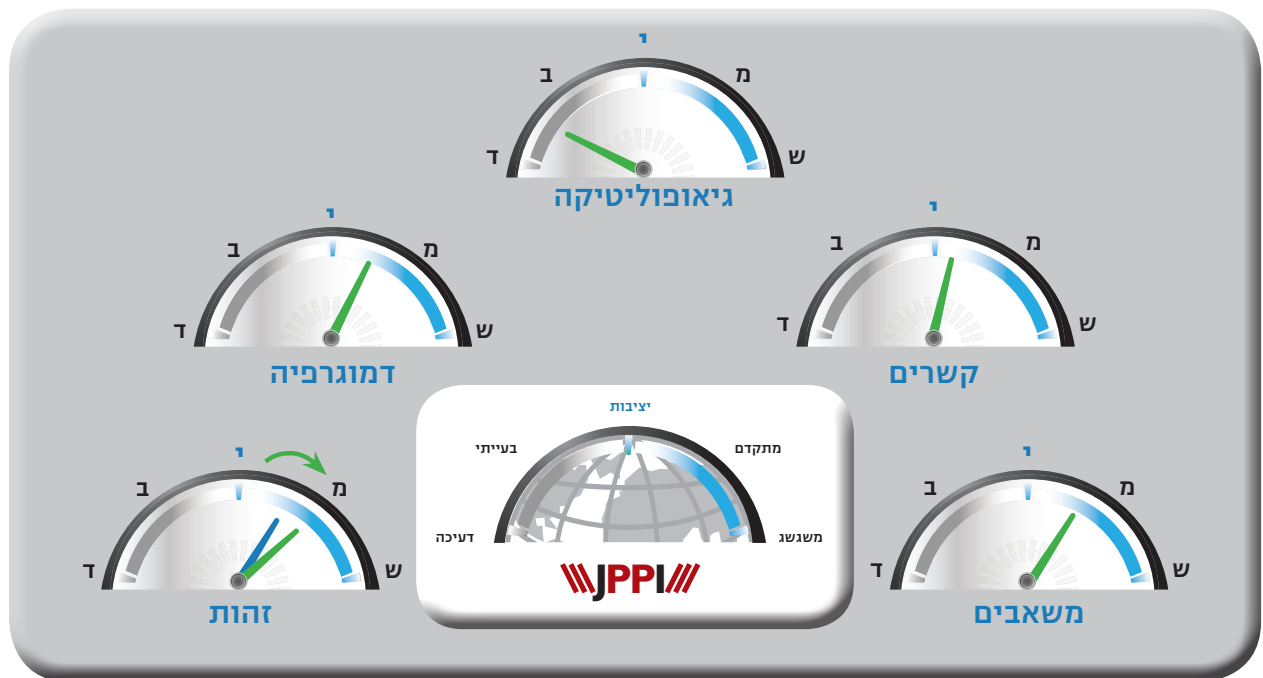
קביעת המונה להערכה השנתית הנוכחית: **ללא שינוי**
מאזן מקורות העושר בישראל ושימושיו למטרות פנימיות ולמטרות של העם היהודי נותרו ללא שינוי

בהשוואה לשנה שעברה. ישראל ממשיכה להיות מקור לחדשנות ומגיעה להישגים יוצאי דופן בתחום החינוך ביחס לגודלה, אם כי לא בצורה שווה בכל שכבות האוכלוסייה. הטכניון פותח מכון לחינוך ומחקר משותף במחוז גואנגדונג בסין, אחד האזורים היצרניים ביותר בעולם. למרות ירידה בצמיחה, המשק המקומי הצליח לעמוד בפני הסערות הכלכליות בעשור האחרון באופן שרבים בעולם המפותח מתקנאים בו. למעבר של הכלכלה בישראלית לשוק העולמי נלווה חוסר שוויון הולך וגובר בין מגזרים כלכליים ומעמדות חברתיים. ההתמודדות עם הבעיות ארוכות הטווח של ישראל לצד הגברת התוצר הכולל עשויים ליצור קשיי תעסוקה במגזרים היצרניים פחות, והדבר עלול להיות בעייתי אם לא תתלווה אליו מדיניות שקולה שתקל על מעבר זה.

בעולם היהודי בכללותו לא חלו תמורות מהותיות או אירועים חשובים בשנה האחרונה. בטווח הארוך,

אופי הפילנתרופיה היהודית ומקורות העושר עשויים להיות מושפעים מכמה גורמים. אחד מהם הוא השינוי המחשבתי בקרב מקצת המשפחות והמוסדות הפילנתרופיים. ישנם סימנים לכך שהדור הנוכחי נמשך פחות לנושא של תרומה לעם היהודי או, לחילופין, נוטה יותר לחפש הזדמנויות למימון המבוסס על ביצועים, לעומת מסגרות התרומה המסורתיות. נותר עוד לראות אלו השפעות תהיינה להגירה מקהילות יהודיות מבוססות לישראל או ליעדים אחרים בשל התפישה שהאנטישמיות הולכת וגוברת. הרבה תלוי בזהותם של העוזבים, ביעד שלהם ובתוכן שיצליחו לבנות לעצמם במקום מגוריהם החדש. אלו עלולים למצוא את עצמם במעמד סוציו-אקונומי נמוך יותר מזה שהיה להם בעבר או להימצא בקשרים רופפים יותר לקהילה היהודית במקום. על מדינת ישראל והעולם היהודי בכללותו להכיר בנושא זה ולהתמודד עימו.

איור 1. אפיון המנועים העיקריים המשפיעים על העם היהודי בשנים 2015-2016

2015-2014

2016-2015

עוצמה חזקה I: עוצמה כלכלית

נקודת הניתוח הראשונית היא הפרסום של OECD "הכלכלה מבוססת הידע", אחד הפרסומים הנקראים ביותר והמשפיעים ביותר מבחינה פוליטית. שיעורי הפריזון של ישראל נמוכים; מחצית מהיצוא שלה מגיע ממגזר ההי-טק ומיוצר ע"י 10% בלבד מן האוכלוסייה העובדת שלה. אלה סיבות לדאגה שהכרח להתייחס אליהן. גם להון היהודי בתפוצות יש קשר עמוק לידיע. המשכה של ההצטיינות היהודית בחינוך, במדע, במקצועות החופשיים ובתרבות יהווה אף הוא חלק חשוב מהערכה זו.

עוצמה חזקה II: עוצמה צבאית

לאחרונה דיבר קצין צה"ל בכיר על פער החינוך בישראל והזהיר שהביקוש בצה"ל למהנדסים קרביים עולה על ההיצע. מצב זה עלול לערער את עוצמתה הצבאית של ישראל בטווח הארוך.

עוצמה רכה: הישגים תרבותיים

הגדרה ומדידה אובייקטיבית של הישגים תרבותיים היא בעייתית מטבעה. אולם יש חשיבות רבה ביותר לעוצמה הרכה, משום שהיא מעצבת את דעת הקהל הבינלאומית ואף את הזירה הפוליטית. במאי 2016 כתב ההיסטוריון ניל פרקוסון: "אני פילו-שמי. התרומה הגדולה ללא פרופורציה של היהדות לתרבות המערבית - ולא פחות מכך למדע ולאמנות - היא אחד ההישגים המדהימים ביותר בהיסטוריה המודרנית". בו בזמן, גל גואה של אנטישמיות גלובלית מתכחש לעצם קיומם של הישגים ראויים לציון של היהודים ושל מדינת ישראל.

רבים רואים בחינוך ובידע את הגורמים המשפיעים ביותר על מעמדן העתידי של מדינות. דבר זה נכון שבעתים לגבי העם היהודי, בישראל ובתפוצות כאחד. מבט אל ההיסטוריה מגלה שבכל מאה ובכל מדינה בהן נהנו יהודים מהצלחה דתית, תרבותית או כלכלית, הם השיגו זאת באמצעות ידע רב או איכותי יותר, ובכלל זה באמצעות משילות מוצלחת. הם למדו שפות ומקצועות, רכשו ידע על נתיבי מסחר, דיפלומטיה, כישורים פיננסיים ואחרים, ובמדינות מסוימות גם מיומנויות צבאיות. מאז המאה ה-19, הצטיינותם במדע, בחדשנות, בענייני כספים ובתרבות כללית מכעיסה את אויביהם, אך מרשימה את השלטונות, והופכת כמה מהם לחסרי תחליף. מגזר ההיי-טק המשגשג של ישראל והצטיינותו במדע ובטכנולוגיה אינו בבחינת מהפכה בהיסטוריה היהודית, כי אם שיא בהיסטוריה זו.

כל מדינה מקדמת את החינוך והתרבות וכולן רוצות להצטיין במדע ובטכנולוגיה. האם יוכל "עם הספר" לשמר את מעמדו? אכן, ישנן סיבות רבות לדאגה, בייחוד בישראל. למרות הקשיים הרבים הכרוכים באיתור ובהערכה של הנתונים הדרושים, חשוב להוסיף מדד שישי לחמשת המדדים השנתיים הקיימים, אשר מנסים למדוד אחת לשנה את מצבו הכולל של העם היהודי - "מדד עם הספר".

ההערכה המוצעת תשתמש בפרדיגמה של "עוצמה חזקה" - עוצמה רכה" שהשימוש בה החל במאה ה-20. היא תעריך את "בסיס הידע" של סוגים שונים של כושר התחרות היהודי.

מדדים נבחרים על יהדות העולם 2016-2015

מספר חברי פרלמנט יהודיים/ סה"כ חברי פרלמנט	עולים לישראל (ארץ מגורים אחרונה)	שיעור נישואי תעובת (%)	דירוג במדד הפיתוח האנושי של הא"ם (HDI)	תמ"ג לנפש (במטבע בינ"ל)	אוכלוסייה יהודית (הגדרת לילה)		ארץ
					2015 ב	1970 א	
2014-2015 ז	2015 ה	חדיש ביותר קיים	2014 ד	2015 ז	2015 ב	1970 א	עולם
-	30,402	-	-	-	14,310,500	12,633,000	
103/120 ט	-	5	18	33,658	6,217,400 ה.י	2,582,000	
-	3,133	-	-	-	6,086,000	5,686,000	
29/535 כ	2,748	50 <	8	55,904	5,700,000 י	5,400,000	
13/443 יב	385	15-24.9	9	45,488	386,000	286,000	קנדה
-	-	-	-	-	382,200	514,000	אמריקה הלטינית
-	282	25-34.9	40	22,375	181,000	282,000	ארגנטינה
-	461	25-34.9	75	15,690	94,500	90,000	ברזיל
-	-	1-4.9	74	18,334	40,000	35,000	מקסיקו
-	-	15-95	-	-	66,700	107,000	מדינות אחרות
-	-	-	-	-	1,123,800	1,331,000	אירופה פרט לחת"ע
-	7,030	25-34.9	22	41,221	467,500	530,000	צרפת
20/650 יג	668	26	14	40,958	290,000	390,000	הממלכה המאוחדת
0/630 יד	120	45-54.9	6	47,033	117,500	30,000	גרמניה
-	21	-	52	20,697	9,300	-	רומניה
-	13	-	59	18,501	2,000	-	בולגריה
5<= יו	81	60	44	26,074	47,700	70,000	הונגריה
-	-	33-75	-	-	149,800	171,000	שאר האירחוד האירופי
-	-	50-80	-	-	40,000	140,000	השאר מחוץ לאירחוד

-	16,129	-	-	-	285,900	2,151,000	מדירות חבר העמים לשעבר
-	15,448	80	50	23,744	183,000	808,000	רסיה
-		80	81	7,989	60,000	777,000	אוקראינה
-		65-75	-	-	24,300	312,000	שאר חמ"ע באירופה
-	681	50-75	-	-	18,600	254,000	שאר חמ"ע באסיה
-	250	-	-	-	20,100	104,000	אסיה (שאר)
-	420	-	-	-	74,700	195,000	אפריקה
-	91	-	174	1,773	100	-	אתיופיה
2/400 ^{טו}	207	15-24.9	116	13,197	69,800	118,000	דרום אפריקה
-	121	-	126	8,194	2,400	-	מרקו
-		-	-	-	2,400	-	מדירות אחרות
-	119	-	-	-	120,400	70,000	אוקיאניה
-	-	15-24.9	2	47,317	112,800	65,000	אוסטרליה
^{טו} 1/121	-	15-24.9	9	35,966	7,600	5,000	נו זילנד ומדינות אחרות

א. מקור: המדור לדמוגרפיה וסטטיסטיקה של היהודים, המכון ליהדות זמננו ע"ש הרמן, האוניברסיטה העברית בירושלים

ב. מקור: DellaPergola, Sergio, World Jewish Population, 2015. in: Arnold Dashetsky and Ira Sheskin (eds.), American Jewish Year Book 2015 (Appendix 14.tml: 5.7 יהודים מצא שקר האוכלוסיה היהודית של פיו משנת 2013 עוד מליון איש (400,000 - 600,000 מנוגרים ו- 400,000 ילדים) שהם יהודים חלקיים. מקור: אתר קרו המטבע הבינ"ל (IMF) תחזיות הקרו לשנת 2015. תמ"ג לנפש ברוחבם על שווי כח הקניה (PPP) לנפש, מטבע בין לאומי.

ד. מדד משולב של בריאות הציבור, רמת הכנסה ורמת הכנסה ריאלית. המקור: Human Development Report 2015, Work for Human Development, United Nations Development Programme (UNDP).

ה. מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ירחון סטטיסטי לישראל, ינואר 2016

ו. משתמך על נתוני שנה שעברה אלא אם צויין אחרת

ז. לא כולל "חסרי דת", כולל מזרח ירושלים, רמת הגולן והגדה המערבית.

ח. לפי תחזיות אוכלוסיה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (חלופה בינונית) עד שנת 2025 תגדל האוכלוסיה היהודית בישראל ל- 7.3 מליון (שנתון סטטיסטי לישראל, 2014, לוח סו.2, ע' 111).

ט. עיבודים על רשימת חברי הכנסת מתוך אתר הכנסת.

י. מלבד אומדן זה של 5.7 יהודים מצא שקר האוכלוסיה היהודית של פיו משנת 2013 עוד מליון איש (400,000 - 600,000 מנוגרים ו- 400,000 ילדים) שהם יהודים חלקיים.

יא. מקור: http://www.jewishvirtuallibrary.org/source/US-Israel/jewwcong14.tml: 5.7 יהודים מצא שקר האוכלוסיה היהודית בקנדה - CJNA

יב. הנתונים עורכו בעזרתו האדיבה של דיוויד קופר, ראש האגף ליחסי תמשל במרכז קידום יחסי ישראל והקהילה היהודית בקנדה - CJNA <https://www.jpost.com/Diaspora/UK-parliament-may-have-fewer-jewish-MPs-after-election-400773> מקור: עיבוד של המכון למדיניות העם היהודי המבוסס על: <http://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/mps/#hav-B> <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/mps/#hav-B>

יג. אין רישום או נתונים רשמיים לגבי מספר היהודים בפלורנט, מדובר בהערכות שנועדו בעזרתם האדיבה של ארגון ברית הקהילות היהודיות בהונגריה.

טו. מקור: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80140000.pdf> הנתונים עודכנו בעזרתו האדיבה של דיוויד סקס, סגן מנהל מועצת הנציגויות היהודיות בדרום

אפריקה

יז. הנתונים עודכנו בעזרתו האדיבה של סספר גודמן, נשיא המועצה היהודית בניו זילנד

הצעה לכיוון מדיניות

4

חילוף הנשיאים בארה"ב הוא הזדמנות ל"פתיחת דף חדש" ביחסים בין ישראל וארה"ב. תקופת כהונתו של הנשיא אובמה התאפיינה במגמות מדאיגות ביחס לעתיד היחסים, הן באשר לעומק התמיכה האמריקאית בישראל (והפיכת עוצמת התמיכה לנושא תלוי-מפלגה), והן באשר לדוקטרינת מדיניות חוץ אמריקאית שאינה עולה בקנה אחד עם האינטרס הישראלי. המתחים בין וושינגטון לבין ירושלים, אם יימשכו, מאיימים על חוסנה האסטרטגי של ישראל ועלולים גם להעיק על יהדות ארה"ב, להציבה בין הפטיש והסדן, ולכרסם בחוסנו של "משולש היחסים: ירושלים-וושינגטון-יהדות אמריקה". "משולש יחסים" זה מהווה אבן יסוד מכרעת בעוצמת ישראל והעם היהודי. בהיות ארה"ב בעלת הברית היחידה המשמעותית של ישראל ושל העם היהודי, יש להציב כיעד מידי ומועדף את שיפור היחסים עימה. מנוף מרכזי להשגת יעד זה כרוך ביוזמה ישראלית, מתואמת עם הממשל האמריקני החדש, להתקדמות לקראת פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני על פי עקרון 2 המדינות ובמסגרת אזורית.

ישראל בלב אי-ודאות אסטרטגית

- טרור פלסטיני - "אינתיפאדת הבוודים" אמנם בדעיכה אך הגל האלים עלול להתעורר מחדש וללבוש פנים אחרות, מסוכנות יותר;
- המתיחות המתמשכת ביחסים עם ארה"ב, האיום על חוסנו של משולש היחסים: ירושלים-וואשינגטון-יהדות ארה"ב, והפיכת ישראל לנושא מפלגתי בזירה האמריקנית;
- השחיקה בעניינה של ארה"ב למלא תפקיד מרכזי במזה"ת, ומילוי הוואקום ע"י שחקנים אחרים, פחות נוחים לישראל;
- היחלשות המערכת הפלסטינית עד כדי חוסר תפקוד, פגיעה בשת"פ הביטחוני עם ישראל ופוטנציאל למאבק ירושה ותוהו ובוהו עם ירידת אבו-מאזן מהבמה;
- הדחיפה לשינוי דפוס התהליך המדיני הישראלי-פלסטיני לפתרון כמו-כפוי בחסות האו"ם ובהובלה רב-לאומית;
- המאמצים לשחוק את מעמדה הבינ"ל של ישראל באמצעות מהלכי חרם ודה-לגיטימציה;

התפתחויות החודשים האחרונים מעצימות את סימני השאלה האסטרטגיים בפניהם ניצבת ישראל. אי-הוודאות מתייחסת הן לזירה האזורית האלימה והגועשת והן לזירה הבינ"ל שעדיין רחוקה מלהבטיח "סדר עולמי" יציב. ביטוי בולט להימצאותה של ישראל בליבה של אי-בהירות אסטרטגית הינו הקיטוב הבוטה שרווח בפרשנות הניתנת להשפעת ההתפתחויות על חוסנה של ישראל. כשם שניתן למצוא תזות מנומקות מדוע מצבה האסטרטגי של ישראל קשה ומדאיג, כך גם ניתן למצוא טענות מלומדות לא פחות ועל פיהן, מעולם לא היה מצבה האסטרטגי של ישראל טוב יותר.

האתגרים האסטרטגיים המידיים בפניהם ניצבת ישראל:

- הסכנה שאיראן לא תמלא את התחייבויותיה על פי הסכם הגרעין, תעמיק את חתרנותה האזורית, ותתחזק מדינית, כלכלית וצבאית;
- הסכנה להידרדרות ביטחונית - בחזית הצפונית (חיזבאללה וסוריה), בחזית הדרומית (חמאס וגורמי הטרור בסיני);

ההקשר האזורי – הסערה במזה"ת

ישראל אינה יכולה לצפות לשינוי מהיר במאפייניו האלימים וההפכפכים של האזור. 30 אחוז מתושבי המזה"ת הם צעירים בני 29 ומטה. 30 אחוז מהם מובטלים. הכלכלה מדשדשת, השלטון המרכזי כושל. הזיקה השבטית והחמולתית דומיננטית בהשוואה למחויבות האזרחית למדינה. הקרע בין הסונים לשיעים מוסיף להביא לשפיכות דמים קשה גם לאחר חלוף 1384 שנה ממותו של הנביא מוחמד. התקווה שהצית האביב הערבי פינתה מקומה לאכזבה קשה. כול אלה יוצרים ואקום המאפשר פריחה של מיליציות מקומיות, אירגוני טרור, ואידיאולוגיות אסלמיות רדיקליות. דאע"ש ספג אמנם מפלות משמעותיות בחודשים האחרונים, אך מוסיף להוות מקור משיכה והשראה לצעירים מוסלמים. הארגון מחזיק השפעה אזורית ועדיין ממשיך לשלוט על שטחים נרחבים בעיראק ובסוריה ולרשותו שלוחות בלוב ובסיני. מגמת קריסתה של המערכת המדינתית באזור נמשכת, ומעמיקה התופעה של "מדינות כושלות" אשר שלטוןן על הטריטוריה החוקית שלהן נומינאלי בלבד (עיראק, סוריה, לבנון, לוב ותימן). הטרגדיה בסוריה נמשכת ומספר ההרוגים מגיע לכ-400,000 איש. 5 מיליון פליטים עזבו את המדינה ו-6.5 מיליון הינם פליטים בארצם. תוחלת החיים ירדה מ-70 ל-56. בשעה בה המזה"ת אלים וגועש ישראל אינה עומדת, כבעבר, מול איום של קואליציה צבאית ערבית. תחת זאת, מעמיקים הקשרים עם העולם הסוני הרואה זהות אינטרסים עם ישראל נוכח האיום שמציבים איראן וארגוני הג'יהאד הקיצונים. מקור האיום הביטחוני כיום נובע בעיקרו מאירגוני טרור הפועלים מתוך מציאות טריטוריאלית שהגדרתה עמומה (חמאס), או מתוך שטחן של מדינות כושלות (לבנון, סוריה). את האיום המשמעותי ביותר מציב חיזבאללה המצויד בכ-100,000 טילים המכוונים

- האיום על יציבותן של מצרים וירדן – שתי שכנות שעימן יש לישראל הסכם שלום, והיחסים עימן בעלי חשיבות אסטרטגית לישראל;
- השינויים שעוברים על אירופה – שותפת הסחר הגדולה ביותר של ישראל: עליית גורמים קיצוניים מימין ומשמאל, התחזקות גילויים של אנטישמיות, וגזענות, ועלייה במשקלם הפוליטי של המוסלמים ביבשת.

לצד האתגרים ישנן גם הזדמנויות לשיפור מצבה של ישראל:

- חילוף הנשיאים בארה"ב עשוי ליצור הזדמנות ל"פתיחת דף חדש" ביחסים בין שתי המדינות;
- העמקת היחסים עם העולם הסוני, המגלה עתה יתר פתיחות כלפי ישראל נוכח האיום האיראני וגורמי הטרור הקיצונים;
- הישענות על קריאתו של נשיא מצרים לקדם שלום ישראלי-פלסטיני ונכונותו לסייע במשימה, כדי לחדש את תהליך השלום ולעגנו במסגרת אזורית תומכת;
- הגברת תנופת פיתוחם של הקשרים הכלכליים והאסטרטגיים עם הכוחות העולים באסיה בדגש על סין והודו.
- ניצול משאבי הגז כמנוף לקשרים והשפעה באזור (מצרים, ירדן, טורקיה, הפלסטינים) ומחוצה לו (רוסיה, סין, הודו).
- האתגרים האסטרטגיים בפניהם ניצבת ישראל מתייחסים ל-3 זירות עיקריות: (1) הזירה האזורית בה רוחשת סערה אלימה, (2) הזירה הבינ"ל שבמרכזה יחסי ישראל-ארה"ב, (3) הזירה הישראלית-פלסטינית שמעוררת את סוגיית זהותה היהודית של המדינה.

למטרות ברחבי ישראל, והצובר ניסיון במערכה צבאית מורכבת בסוריה. אין להתעלם גם מהצטיידותן של מדינות ערביות במערכות נשק מתקדמות הנרכשות בסכומי עתק ובאופן העלול לאיים על יתרונה האיכותי של ישראל, ובעתיד - בעקבות שינויי משטר ומדיניות - אף להיות מופנה נגד ישראל.

ההקשר הבינ"ל - היחסים עם ארה"ב

תקופת כהונתו של הנשיא אובמה סימנה מגמות מדאגות ביחס לעתיד יחסי ישראל ארה"ב, הן באשר לעומק התמיכה בישראל, והן באשר לדוקטרינת מדיניות חוץ שאינה עולה בקנה אחד עם מדיניותה של ממשלת ישראל. הדעות חלוקות באשר לשאלה עד כמה מגמות אלה יוסיפו לאפיין את יחסה של ארה"ב לישראל ואת מדיניות החוץ האמריקנית בעתיד. ישראל תושפע משמעותית לא רק משינוי באיכות יחסיה עם וושינגטון אלא גם משינוי במעמדה הגלובלי של ארה"ב. השתרשות התפיסה כי ארה"ב - בעלת בריתה של ישראל - נמצאת בתהליך של שקיעה ושל נטישת המזה"ת, שוחקת בכוח ההרתעה של ישראל ובעוצמה המיוחסת לה. מנהיגים יהודיים בארה"ב מתריעים מהפיכת התמיכה בישראל לסוגיה שלגביה שוב אין קונסנזוס דו-מפלגתי, והם מבטאים חשש משחיקת המוסכמה המקובלת אודות ערכי היסוד המשותפים שבבסיס היחסים המיוחדים עם ישראל. מנהיגים אלה מזהירים כי יותר ויותר הם שומעים מידידי ישראל בארה"ב, ואף מתוך הקהילה היהודית עצמה, את האמירה: "זו לא ישראל שהכרנו...", וכי מגמה זו מזינה התרחקות מישראל, ובקרב צעירים ליברלים, אף תופעות של דה-לגיטימציה ותמיכה בחרם ובסנקציות על ישראל (BDS).

סדר היום הישראלי-אמריקני נותר עמוס בנושאים משמעותיים גם בחודשים שעדיין נותרו לכהונת הנשיא אובמה, בראשם:

- מהלך במועבי"ט - האפשרות שהנשיא אובמה יזום או יתמוך בהחלטת מועבי"ט שתתווה את הפרמטרים להסכם קבע ישראלי-פלסטיני באופן שיפגע באינטרס הישראלי, ובסתירה למדיניות ארה"ב עד עתה לפיה פרמטרים אלה צריכים להיות תוצאה של מו"מ ישיר בין הצדדים.
- השלמת המו"מ על מזכר ההבנה הביטחוני לעשור הקרוב - גורמים מרכזיים ביהדות ארה"ב מזהירים כי המשך ההתעקשות על גובה סכום הסיוע עלול להוביל לטענות שישראל סוחטת את הקופה האמריקנית. לדבריהם, עקב המצב התקציבי בארה"ב ספק אם הממשל הבא יהיה נדיב יותר מהנוכחי. (עם זאת, יש שמזהירים כי סיכום מזכר ההבנה הביטחוני בתקופת אובמה יאפשר לנשיא היוצא לטעון כי הוכיח מחויבותו לביטחון ישראל, וכך תוענק לו משנה לגיטימציה ומוטיבציה לאפשר המהלך במועבי"ט).

הנשיא אובמה מותיר להכרעת יורשו שורה של סוגיות הנוגעות לאינטרס הישראלי. בכולן נדרשת העמקה משמעותית של הדיאלוג האסטרטגי בין וושינגטון וירושלים, ובעקבותיו הידוק שיתוף הפעולה המדיני והביטחוני:

- האם ראיית המזה"ת כאזור שהולך ומאבד חשיבותו עבור ארה"ב תוסיף לאפיין את מדיניות החוץ של הממשל הבא?
- האם וכיצד מתכוונת ארה"ב לשקם את האשראי שאיבדה בעיני רבים במזה"ת?
- כיצד יובטח פיקוח קפדני על האופן בו איראן ממלאת חובותיה על פי הסכם הגרעין, וכיצד תטופלנה הפרות של ההסכם?

- כיצד תגיב וושינגטון לפעילותה המתריסה של איראן בנושאים שאינם כלולים בהסכם הגרעין? (חתרנות אזורית, תמיכה בטרור, פיתוח טילים בליסטיים ועוד).
 - האם ארה"ב תהיה דומיננטית בקביעת עתידה של סוריה כך שלא תהפוך לבסיס קדמי של איראן וגורמי ג'יהאד אנטי ישראלים?
 - האם ארה"ב תעמיק מעורבותה כדי לזרז את הכרעתו של דאע"ש?
 - כיצד הממשל הבא יבחר לנהל את מאזן הכוחות שבין איראן וסעודיה. האם ימשיך להעניק יתר לגיטימיות לתפקידה ותביעותיה של איראן כשחקן אזורי על חשבון סעודיה והמחנה הסוני?
 - כיצד הממשל הבא יכלול צעדיו מול מצרים. האם יוסיף לסייע ולטפח את השיתוף עם קהיר או יִטֶּה לקרר היחסים על רקע אי-נחת מהמשטר שאינו נאמן לעקרונות דמוקרטיים ולזכויות אדם?
 - האם הממשל הבא יוסיף לתמוך משמעותית בירדן כדי להבטיח את יציבותה?
 - האם הממשל הבא יעניק תנופה למערכת היחסים המתגבשת בין ישראל והמדינות הסוניות המתונות. האם יפעל למצות הפוטנציאל לשיתוף אסטרטגי בציר ישראל-מצרים - ירדן - מדינות המפרץ?
 - כיצד ייערך הממשל לקראת חילופי השלטון הצפויים ברש"פ, ואיך ינהג בסוגיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני?
- יכולתה של ירושלים לנהל דיאלוג אסטרטגי בכל הסוגיות הנ"ל כך שייב תוצאות חיוביות מבחינתה של ישראל תלויה, כמובן, גם בנכונותה של ישראל למלא ולו חלק מן הציפיות שושינגטון תולה בה.**
- למרות הבהרותיו של ראש הממשלה נתניהו, ממשל אובמה מטיל ספק במחויבותה של ישראל לחזון שתי המדינות. ברוח זו, מזכיר המדינה ג'ון קרי

מזהיר מהידרדרות למציאות של מדינה אחת ללא רוב יהודי, וקרא לנתניהו להוכיח שתמיכתו בפתרון שתי המדינות "אינה רק סיסמה". ראוי להדגיש כי הערכה זו לגבי ציפיות ארה"ב מישראל אינה בהכרח תקפה במקרה שטראמפ ייבחר כנשיא. יש גם לעקוב אם ההתבטאות המשותפת של רה"מ נתניהו ושר הביטחון החדש ליברמן (30 מאי 2016), אודות תמיכתם בעקרון שתי המדינות ונכונותם לדון ביוזמת השלום הערבית,¹ יפשירו את הקיפאון המדיני ויובילו לחידוש המו"מ עם הפלסטינים והעולם הערבי.

התגברות המתחים בין וושינגטון לירושלים, אם תימשך, מאיימת על חוסנה האסטרטגי של ישראל ועלולה גם להעיק על יהדות ארה"ב, להציבה בין הפטיש והסדן, ולכרסם בחוסנו של "משולש היחסים": ירושלים-וושינגטון ויהדות ארה"ב, המהווה אבן יסוד בעוצמת ישראל והעם היהודי. **בהיות ארה"ב בעלת הברית היחידה המשמעותית של ישראל, יש להציב כיעד מידי ומועדף את שיקום היחסים עימה.** בהקשר זה אין להתעלם מכך שהנושא שמעורר את הביקורת העזה ביותר נגד ישראל הוא הבנייה בהתנחלויות, הנתפס בארה"ב (ובזירה הבינ"ל בכללה) כהוכחה של ישראל אין כוונת אמת לאפשר את פתרון שתי המדינות. (עמדת ארה"ב בסוגיה זו עשויה להשתנות אם טראמפ ייבחר לנשיאות). למרות שהנושא הפלסטיני עצמו נדחק משמעותית מסדר יומם של השחקנים הרלוונטיים בזירה האזורית והבינ"ל, האיחוד האירופי התעקש ואימץ את ההנחיות לסימון מוצרים מההתנחלויות ברשתות השיווק ביבשת². המזכיר קרי טוען כי "המשך צמיחת ההתנחלויות מעורר שאלות הוגנות לגבי הכוונות ארוכות הטווח של ישראל"³. מזכ"ל האו"ם באן קי-מון קרא לישראל להימנע מבנייה נוספת בהתנחלויות, והכריז כי זהו "טבע האדם" להתנגד לכיבוש, וכי המשך הבנייה בהתנחלויות הוא "עלבון לעם הפלסטיני ולקהילה הבינלאומית"⁴. ראש ממשלת בריטניה דייוויד קמרון

התבטא כי "הבנייה בהתנחלויות במזרח ירושלים מזעזעת"⁵. על פי דיווח השבועון הגרמני "דר שפיגל", קנצלרית גרמניה אנגלה מרקל מודאגת מאוד ממדיניות ההתנחלויות של ממשלת ישראל שהופכת את פתרון שתי המדינות לבלתי אפשרי, ואמרה שהיא "מבינה מדוע עבאס רוצה כל הזמן לפנות למועצת הביטחון של האו"ם"⁶. גם דן שפיר, שגריר ארה"ב בישראל, לא ברר במילים כשהתייחס לסוגיה: "אנו מודאגים ונבוכים נוכח האסטרטגיה הישראלית בנושא ההתנחלויות".

הקיפאון בתהליך השלום הישראלי-פלסטיני דוחף לזניחתו של דפוס השיחות הישירות בהובלה אמריקנית. מסתמנים ביטויי של דפוס בינ"ל חלופי שמנוגד לעמדתה של ישראל. ברוח זו התקיים מפגש שרי החוץ בפריז (3 יוני 2016) בו סוכם על קיומה של ועידת שלום בינלאומית עד סוף השנה, וצפוי בקרוב פרסומו של דו"ח הקוורטט (ארה"ב, רוסיה, האו"ם והאיחוד האירופי) בנושא הקיפאון המדיני בין ישראל לפלסטינים.

האם מצבה האסטרטגי של ישראל במגמת שיפור או הרעה?

הערכת חוסנה האסטרטגי של ישראל אינה יכולה להצטמצם לתמונת מצב רגעית. השנה חגגה המדינה 68 שנות עצמאות לאחר שהעם היהודי ידע אלפיים שנות גלות. 600,000 היהודים שחיו בשטח המדינה בעת הקמתה צמחו ל-7 מיליון כיום. ישראל תופסת את המקום ה-11 במדד האושר העולמי, שיעור הילודה בה הוא הגבוה ביותר מקרב מדינות המערב, תוחלת החיים גבוהה מאוד (ישראל נמצאת במקום החמישי בעולם במדרג הגברים ובמקום התשיעי במדרג הנשים). התוצר לנפש על פי חלק מן המדדים העולמיים המוכרים, (37,000 דולר) גבוה מזה של יפן, איטליה וספרד. ההיי-טק הישראלי נהנה ממוניטין כלל-עולמי וחברות הענק בתחום מחזיקות מרכזי מחקר בישראל. שדות הגז שנמצאו סמוך לחופי

ישראל מבטיחים אספקת אנרגיה לשנים ארוכות ויהפכו את ישראל ליצואנית גז. הייצוא לאסיה צמח פי 3 ב-10 שנים. ההשקעות הסיניות בישראל צמחו מ-70 מיליון דולר ב-2010 ל-2.7 מיליארד דולר בשנה שעברה. תעשיות הנשק הישראליות הן הספק השני בחשיבותו להודו. הסכמי השלום עם ירדן ומצרים נותרים יציבים למרות הזעזועים באזור (ההסכם עם מצרים נשמר גם בתקופת שלטון האחים המוסלמים). בעקבות הקריסה הפנימית בסוריה ובעיראק אין עתה איום צבאי קונבנציונלי כנגד ישראל. לפחות לטווח של השנים הקרובות הוסגו לאחר מאמציה של איראן להגיע לנשק גרעיני. על רקע חתרנותה של איראן, הטרור הג'יהאדיסטי והופעת דאע"ש גוברת זהות האינטרסים בין ישראל לבין המדינות הסוניות. השת"פ הביטחוני עם מצרים וירדן רחב ביותר. כוחה הצבאי והכלכלי של ישראל מתורגם ליחסים משופרים עם מוסקבה המאפשרים אף לבצע את התיאומים הנחוצים נוכח פעילותה הצבאית של רוסיה במרחב הסורי. אפילו הנשיא הטורקי ארדואן מודה שארצו "זקוקה למדינה כמו ישראל", ואכן גוברים הסימנים להסכם קרוב בין המדינות שיאפשר לנרמל היחסים.

הנתונים החיוביים המתייחסים למעמדה האסטרטגי של ישראל מעודדים מאוד, אך כמובן שאינם מציינים את מלוא התמונה. כאשר המערכת המזרח-תיכונית תתייצב, המציאות האזורית עלולה להיות פחות נוחה לישראל. שחקנים משמעותיים שסביר להניח כי ימלאו תפקיד גובר במאזן הכוחות העתידי - איראן וטורקיה - כבר הוכיחו פוטנציאל של עוינות כלפי ישראל. ההתמודדות מול ארגוני טרור הפועלים מתחומן של מדינות כושלות ומוצאים מחסה באזורים מאוכלסים תוסיף להוות אתגר ביטחוני משמעותי, בייחוד אם יקרוס השלטון המרכזי במדינות נוספות באזור, או תחריף אי היציבות במדינות השכנות לישראל (ירדן ומצרים). הקשר עם סין והודו, ככול שיעמיק, אינו תחליף לקשר האסטרטגי עם ארה"ב

משום שהוא חסר תשתית של ערכי יסוד משותפים ונעדר ממנו המרכיב הגלום בעצם קיומה והשפעתה של הקהילה היהודית בארה"ב. אהדת העולם החופשי לישראל עלולה להישחק ותופעת הדה-לגיטימציה שלה עלולה לגבור ככל שישראל תיתפס כמי שנוטשת ערכים ליברליים וכמי שהפנתה עורף לעקרון שתי המדינות.

שמירת זהותה היהודית של ישראל כיעד אסטרטגי

הערכת חוסנה של מדינה אינה מצטמצמת למדידת עוצמתה היחסית בזירה הבינ"ל. נודעת חשיבות רבה גם למרכיבי פנים כמו כלכלה, קידמה מדעית, רמת חינוך וסולידריות חברתית. במקרה הישראלי, מרכיב בסיסי נוסף כרוך בשמירת "אופייה היהודי של ישראל". מרכיב מכריע זה עלול להישחק אם ישראל תגלוש למציאות דו-לאומית. הביטוי הביטחוני של סכנה זו השתקף בדבריו של הרמטכ"ל גדי איזנקוט, כדלקמן: "יש 161 ישובים ביו"ש, כ- 400,000 תושבים בתוך 2 מיליון פלסטינים. האוכלוסיות מעורבות, מה שיוצר אתגר מבצעי גדול"⁷. ואכן, ככול שחולפות השנים ללא התווית גבולה המזרחי של ישראל, כך הולך וגדל מספר היהודים המתגוררים בשטח שמעבר לגושי ההתיישבות. מספר זה (כ- 85,000 איש) גדול פי עשרה ממספר מפוני חבל עזה שפינויים חרץ בישראל טראומה כבדה. בחמש השנים האחרונות גדל מספר היהודים בשטחים שמעבר לגושים בקצב של 2,500-3,000 נפשות בשנה. ככול שנוקפות השנים הולכת ונשחקת האפשרות שמנהיג ישראלי יקבל עליו את האחריות לפינוי מספר כה רב של מתנחלים ומחבל ארץ שהיחס הדתי והאידיאולוגי כלפיו חזק שבעתיים מזה הקיים כלפי חבל עזה. בשטח שמחוץ לגושי ההתנחלות הגדולים הולכת אפוא ונוצרת מסה קריטית של יהודים, שבשלב כלשהו לא תאפשר

עוד יישומו של הסדר המבוסס על תחימת גבול בין שני העמים, באופן שיבטיח את זהותה היהודית של המדינה בעצם קיומו של רוב יהודי מוצק. התפתחות זו עלולה לדחוף את הפלסטינים להחליף דרישתם למדינה עצמאית לצד ישראל בתביעה לשוויון זכויות - כולל זכות הצבעה - ואף לזכות בתמיכה בינ"ל בדרישה זו. בהקשר זה, ועל רקע האפשרות שמגמות לא נוחות לישראל ימשיכו לאפיין את מדיניות החוץ האמריקנית, יש גם לשאול אם דחיית מועד קביעת גבולה המזרחי המוכר והסופי של המדינה, אינו מרחיק את ישראל מהתזמון האופטימלי בו הייתה יכולה לקבל סיוע אמריקני מיטבי להשגת תוואי גבול רצוי.

העת האסטרטגית הנוכחית, על כול אי-הוודאות שבה, מעניקה תקופת חסד בה אין איום קיומי ממשי על ישראל. **ראוי לנצל את זה גם לעיצובה של מדיניות שתתמודד ביעילות באיום האסטרטגי על עצם זהותה היהודית של ישראל.**

הערות

- 1 הארץ, 30 מאי 2016
- 2 11 נובמבר 2015
- 3 וושינגטון פוסט, 5 דצמבר 2015
- 4 הארץ, 26 ינואר 2016
- 5 הארץ, 24 פברואר 2016
- 6 דר שפיגל, 29 אפריל 2016
- 7 המכון למחקרי ביטחון לאומי, 18 ינואר 2016

מדד תלת-ממדי משולב לאנטישמיות באירופה

הצורך במדד משולב

בעקבות ההתפרצות המחודשת של האנטישמיות, בעיקר (אך לא רק) באירופה, ומאמצייהן של מדינות האיחוד האירופי לעקור את התופעה מן השורש, יש מקום ליצירת לוח מחוונים אינטגרטיבי, שיעניק למעצבי המדיניות בישראל ולמנהיגי היהדות העולמית כלי רלבנטי לעיצוב מדיניות, לצורך ניטור ההתפתחויות האלה, לסיוע בקבלת החלטות ולהערכת היעילות של הפעילות בנושא.

האמצעים הקיימים מספקים פרספקטיבה חלקית על מרכיב אחד בלבד בתצורה של האנטישמיות. מקצתם בוחנים רק את דעת הקהל, אחרים רק את מספר התקריות האלימות או את ההטרדות כלפי יהודים. מחקרים בשטח בוחנים מפעם לפעם כיצד האנטישמיות נתפסת בעיני היהודים עצמם או, במקרים אחדים, האם קיים דמיון בהקשר זה בין מדינות שונות וקהילות יהודיות שונות.

לוח מחוונים תלת-ממדי של אינדיקטורים

מדד האנטישמיות של המכון למדיניות העם היהודי (JPPI) - בגרסה המתמקדת באירופה - מוגש כאן זו השנה השנייה ומציג תבנית למדידת רמת האיום ליהדות אירופה באמצעות שלושה ממדים משלימים לאנטישמיות ולהשפעתה על חיי הקהילה היהודיים. המדד של דעת הקהל כלפי יהודים עומד לרשותנו הודות לאיסוף נתונים מתמשך של הליגה נגד השמצה וסיוע מזדמן מצד מוסדות מחקר אחרים. נתונים אודות הטרדות אנטישמיות נאספו ע"י ארגונים יהודיים מקומיים האחראים על נושא הביטחון (כגון CST בבריטניה ו-SPCJ בצרפת). הממצאים על תפיסות האנטישמיות אצל היהודים עצמם נתקבלו מסקר של "הסוכנות של האיחוד האירופי לזכויות יסוד" (FRA) וממכוני מחקר אחרים.

טבלה 1. אנטישמיות במערב אירופה 2015-2016

גרמניה	בריטניה	צרפת	אירופה ממוצע	מגמה	
דעת הקהל כלפי היהודים					
16 (27)	12 (8)	17 (37)	24 (26)	▼	טיפוח גישות אנטישמיות (%) ¹
54 (62)	54	49 (83)	62 (55)	▼	כנ"ל, בקרב מוסלמים (%) ²
התנהגות אנטישמית (מספר התקריות, רק ע"פ דיווחים של סוכנויות רשמיות) ³					
3 (4)	4 (41)	32 (2)		▼▲	אלימות קיצונית (כולל טרור)
18 (25)	82 (80)	66 (108)		▼	תקיפות
N/A	65 (81)	109 (131)		▼	נזק לרכוש
(864) 740	912 (1,189)	1,015 (1,092)		▼	סה"כ תקריות (אלימות קיצונית, תקיפות, נזקים, חילול מקומות קדושים ואיומים)
6 (7)	6 (8)	4 (5)	(5)	▼	מספר התקיפות הפיסיות ל-1000 יהודים
72	73	72	77		אחוז התקיפות שאינן מדווחות ⁴
אנטישמיות כפי שהיא נתפשת בעיני היהודים ⁵					
	5	11			הותקפו באופן אישי (%)
(25)	(48)	(86)	(67)		אנטישמיות היא בעיה גדולה מאוד או גדולה למדי (%)
(26)	(19)	80 (49)	(32)	▲	שקלו להגר מפני שאינם מרגישים בטוחים בארצם (%)
(28)	(35)	(20)	(27)		מתרחקים ממקומות מסוימים בשכונתם מפני שאינם מרגישים בטוחים כיהודים (%)

הערה: נתונים זמניים אחרונים. המספרים בסוגריים הם נתוני שנת 2014

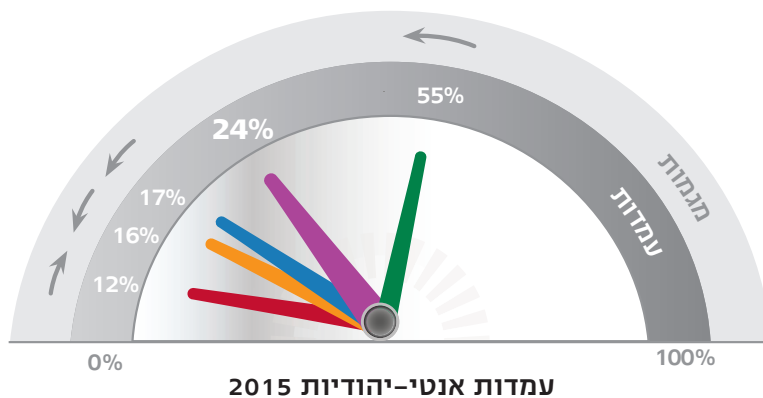
1. קהילות יהודיות באירופה מצויות בסיכון להתקפות טרור נוספות

אלפי ג'יהאדיסטים ילידי אירופה היו מעורבים בלחימה בסוריה ומאות מהם שבו לבתיהם. יתר על כן, אין להוציא מכלל אפשרות שג'יהאדיסטים שעברו הכשרה הסתננו לאירופה בין המהגרים שהגיעו לאחרונה. ב-31 במאי 2016 הזהירה מחלקת המדינה האמריקנית את אזרחי ארה"ב מפני התקפות טרור אפשריות ברחבי אירופה.⁶ כפי שקרה בכמה וכמה התקפות טרור באירופה, היהודים מהווים מטרה ממוקדת. שירותי הביטחון של יהדות אירופה לא נועדו להגן על אלפי מתחמים יהודיים מפני איומי טרור ואין להם את היכולת לעשות כן.

2. יש חשיבות לגינויים החריפים של האנטישמיות מצד פוליטיקאים בכירים

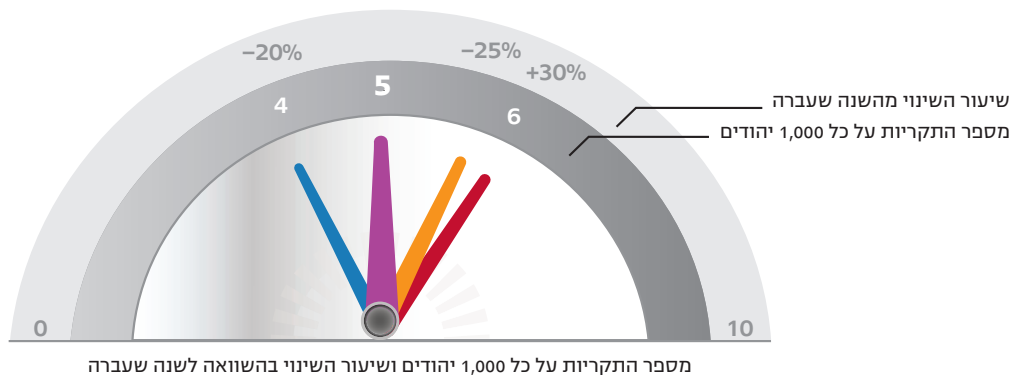
אנו עדים לעלייה בתחושות האנטי-יהודיות בבריטניה, בעוד שהגישות האנטי-יהודיות נמצאות במגמת ירידה בצרפת ובירידה משמעותית בגרמניה. בעוד שאין ספק שהאלימות הבוטה כלפי יהודים טיפחה תחושת סולידריות עם הקהילה היהודית, דומה שהגינויים החריפים לתופעה, לצד צעדים מעשיים שנקטו ע"י ראש ממשלת צרפת מנואל ואלס וקנצלרית גרמניה אנגלה מרקל, השפיעו במידה מסוימת בארצותיהם.

עמדות כלפי יהודים

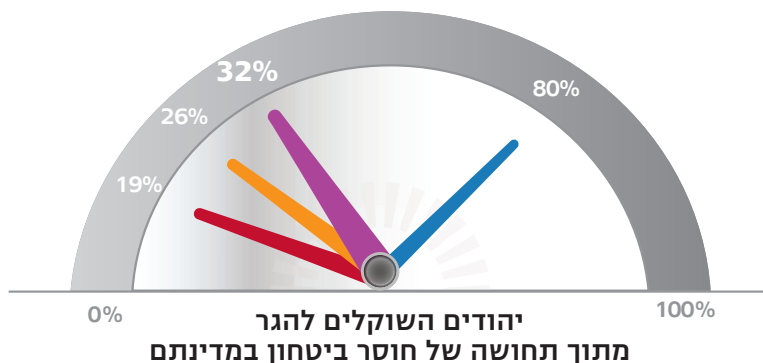
Sources: ADL, Fondapol, CAA, WZB

מספר תקריות

Sources: Kantor Center, SPCJ, CST

תפיסת האנטישמיות בקרב יהודים

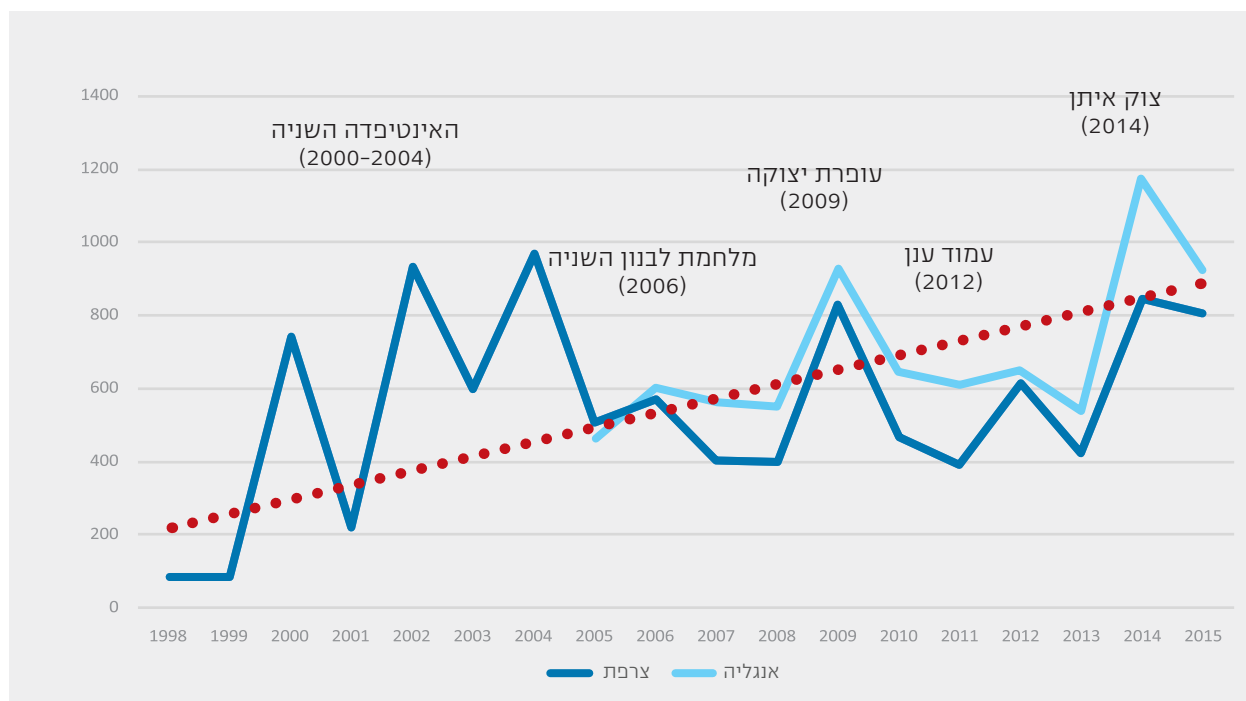
Sources: FRA European Union Fundamental Rights Agency, IPSOS, IFOP

3. למרות העובדה שלא היה עימות מזוין ב-2015, רמת התקריות האנטי-יהודיות נותרה דומה לזו של שנת 2014

אם עד לאחרונה היה נראה שהטרדות אנטישמיות מתגברות בעיקר במהלך עימות מזוין במזרח התיכון ושעם סיומו חלה ירידה חדה בהן, הרי שכיום העוינות כלפי יהודים באירופה נותרה ברמה גבוהה אפילו בשנים שבהן אין עימות מזוין בין ישראל לפלסטינים (כמו שנת 2015). מעבר לעליות ולמורדות הקשורות למניעים חיצוניים, קו המגמה של תקריות אנטישמיות, כמודגם באיור 1, מצביע על עלייה כללית ב-15 השנים האחרונות. הדבר נובע מהעובדה שהאלימות האנטי-יהודית, אשר מגיעה בעיקר מצד מוסלמים ילידי אירופה, היא עתה מתוצרת-בית ומקומית.

רצוי שדיפלומטים ופוליטיקאים ישראלים יעודדו מנהיגים פוליטיים וציבוריים באירופה לנקוט עמדה ברורה כנגד האנטישמיות ולהפגין את מחויבותם לביטחונם של היהודים. הצהרות הנתמכות בצעדים גלויים לעין משפיעים על כל שלושת המרכיבים של המדד: (1) אנטישמים - וחשוב מכך, מאזיניהם הפוטנציאליים - מקבלים מסר שהתבטאויות אנטישמיות אינן מקובלות; (2) מחויבות לעמוד לצד היהודים ולרדוף בנחישות את העבריינים תסייע למנוע ממחשבות אנטישמיות להפוך למעשים; (3) היהודים משיבים לעצמם את האמון במחויבותה של המדינה לביטחונם וחשים שהם אזרחים מלאים.

איור 1: תקריות אנטישמיות בבריטניה ובצרפת קו מגמה עולה למרות היעדר מצב לחימה בין ישראל לפלסטינים

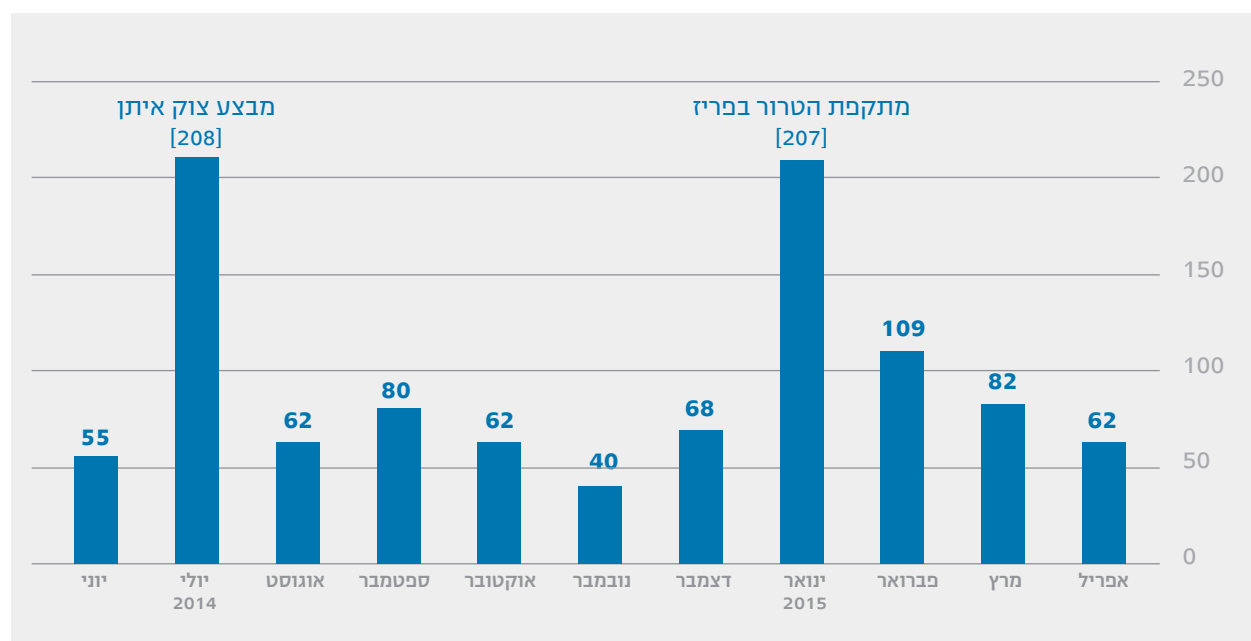

של זרזים מקומיים וחיצוניים. אחרי ההתקפה על הסופרמרקט הכשר בפריז, הירידה והחזרה לרמה הבסיסית הייתה איטית יותר מאשר אחרי מבצע "צוק איתן". הטבח בפריז בוצע ע"י ג'יהאדיסטים ילידי צרפת ומעשיהם - בייחוד לאחר שנחגגו כניצחון מפואר בקרב ג'יהאדיסטים ברחבי העולם - היוו מקור השראה לרדיקלים מקומיים. אלמלא התגובה הנחושה של ממשלת צרפת, ייתכן שגל זה של התקפות אנטי-יהודיות היה נמשך אף יותר.

איור 2 מעניק תובנות נוספות על האופי המקומי המתעורר של האלימות האנטי-יהודית, במקרה זה בצרפת. לאחר תום העימות בין ישראל לעזה בשנת 2014 והתמריץ שנתן לתקריות, גלשה רמת האלימות בחדות הרחק מהרמה הגבוהה. בהשוואה לרמת התקריות בתקופה של מתקפות הטרור בפריז בינואר 2015, רמה גבוהה במעט של תקריות נמשכה גם בחודשים שלאחר מכן. ייתכן שזהו אות מבשר לתמורה גוברת לא רק במספר אלא גם באופי ובהשפעה

איור 2: תקריות אנטישמיות בצרפת

השוואת התגובות לזרזים מקומיים וחיצוניים יוני 2014 – יולי 2015

צרפת, יהודי צרפת מודאגים יותר מאשר יהודי בריטניה. בניגוד ליהודי בריטניה, יהודי צרפת חשים שהשיח האנטישמי התפשט לזרם הלאומי המרכזי, והם איבדו את האמון ביכולתה של הממשלה בצרפת לשלוט במיעוט המוסלמי. מספר ניכר של יהודים צרפתים חשים שהם נדחקים יותר ויותר לשוליים מבחינה חברתית בשל החדירה של השיח האנטישמי.

השלכות - השוואה בין האי נוחות של יהדות צרפת לאמון של יהדות אנגליה

כאשר אנו משלבים את הנתונים משלושת המדדים לעיל, מתקבלת תמונה כוללת. למרות מספר רב יותר של תקריות לשנה ל-1,000 יהודים בבריטניה לעומת

Antisemitisme-DOC-6-web11h51.pdf, Koopmans, Ruud. "Fundamentalism and out-group hostility Muslim immigrants and Christian natives in Western Europe." WZB Berlin Social Science Center, WZB Mitteilungen, December 2013. "Türkische Migranten hoffen auf muslimische Mehrheit," Die Welt, August 2012, <http://www.welt.de/politik/deutschland/article108659406/Tuerkische-Migranten-hoffen-auf-muslimische-Mehrheit.html>

3 צרפת: <http://www.antisemitisme.fr/dl/2015-EN.pdf>; בריטניה: <https://cst.org.uk/news/blog/2016/02/04/cst-antisemitic-incidents-report-2015-published-today>; גרמניה: <http://kantorcenter.tau.ac.il/sites/default/files/Report2015-080516.pdf>;

4 FRA: "Discrimination and hate crime against Jews in EU: experiences and perceptions of antisemitism", Fundamental Rights Agency, November 2013, European Union. <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-data-explorer-discrimination-and-hate-crime-against>

5 FRA, op. cit.

6 CNN, "State Department warns Americans about European travel," June 1, 2016.

7 IFOP : "83% of French Jews trust the French government and French security forces." http://www.ifop.fr/media/pressdocument/883-1-document_file.pdf

8 IPSOS: <http://www.fondationjudaisme.org/wp-content/uploads/PRESENTATION-GLOBALE-ENQUETE.pdf>

בעקבות הדברים החד-משמעיים והפעולות הקונקרטיות של מנואל ואלס, יהודי צרפת החלו לשוב ולחוש אמון כלפי המחויבות של ממשלתם להגן עליהם. הפן החיובי של העניין הוא שייתכן שגם הממשלה הצרפתית החלה לראות באנטישמיות המקומית לא רק איום כלפי היהודים אלא איום פנימי מתמיד כלפי הרפובליקה. עם זאת, היהודים מודאגים מהתמשכות האלימות האנטישמית וממשיכים להתייחס בזהירות ליכולת של המשטרה ושל שירותי הביטחון לעצור את הביטויים האנטישמיים החברתיים או האלימים⁷. אי-נחת זו תואמת את ממצאי הסקרים. בעקבות מתקפות הטרור בפריז ובבריסל, אישרו סקרים לאומיים את התחושה הרווחת של אי-נחת עמוקה בקרב יהודי צרפת ואת המוטיבציה שלהם להגר: 61% חשו שהם "יהיו בטוחים יותר בישראל מאשר בצרפת" (כאשר 40% מהציבור הצרפתי הכללי סברו ש"צרפת אינה בטוחה ליהודים"). 80% מיהודי צרפת "שוקלים לעזוב את המדינה", ומחציתם "חושבים על ישראל כיעד המועדף עליהם"⁸.

הערות

1 ADL Global 100 (2014) and update about 19 countries (2015), Anti-Defamation League, An Index of Anti-Semitism, Executive Summary. <http://global100.adl.org/>

2 Reynié, Dominique. L'antisémitisme dans l'opinion publique française. Nouveaux éclairages, Fondapol, November 2014. <http://www.fondapol.org/wp-content/uploads/2014/11/CONF2press->

אוכלוסיית ירושלים

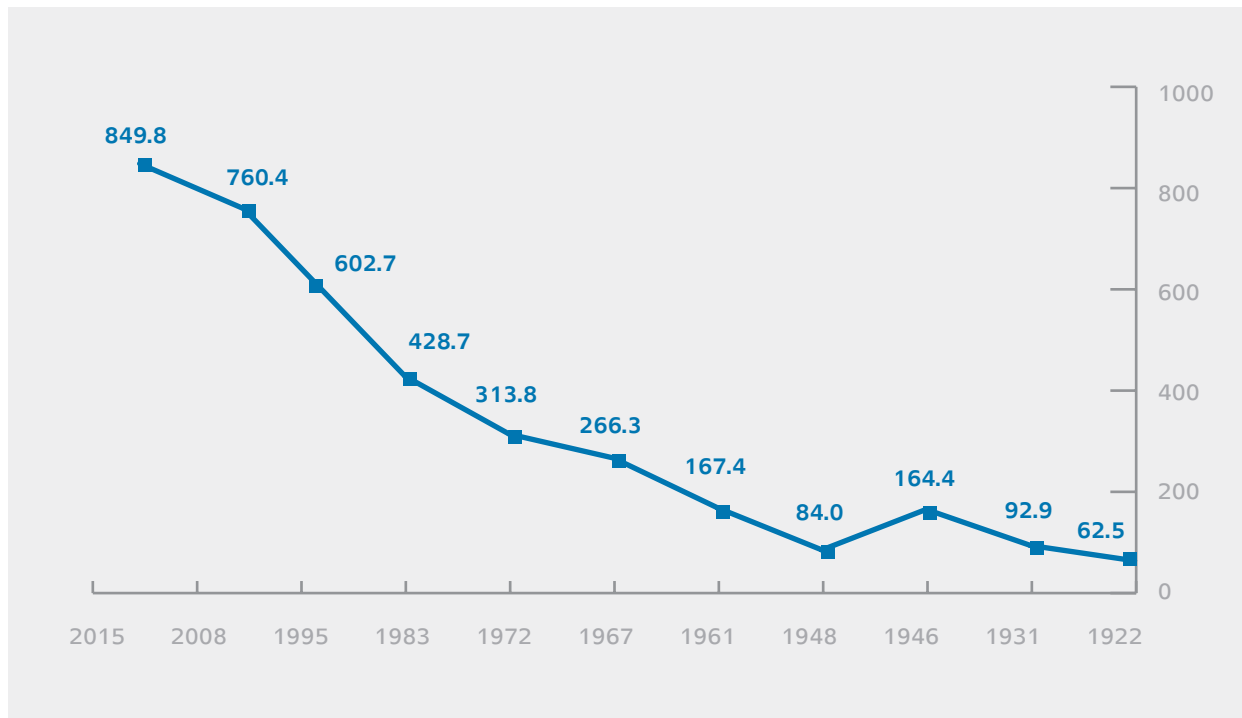
ירושלים הייתה אמורה לקבל מעמד של שטח נייטרלי ("Corpus Separatum") בפיקוח האו"ם. לאחר מלחמת העצמאות חולקה העיר: חלקה המערבי נותר בשליטה ישראלית, ואילו חלקה המזרחי עבר לשליטה ירדנית. בעקבות מלחמת ששת הימים אוחדו שני חלקי העיר של ירושלים. במסגרת ההחלטה צורפו כמה כפרים שלא היו בשטחי ירושלים המזרחית תחת שלטון ירדן, ונקבעו גבולותיה הנוכחיים. עם זאת, במסגרת בניית גדר ההפרדה בעשור הקודם, נותרו כמה כפרים המאוכלסים בתושבים ערבים מצידה המזרחי של הגדר.

ערב הקמת המדינה, בשנת 1946, התגוררו בירושלים כ-164,000 איש (גרף 1). בעקבות חלוקתה של העיר נותרו בצידה המערבי כמחצית ממספר זה (84 אלף). מספרם של התושבים הוכפל עד שנת המפקד הישראלי של 1961 ל-167 אלף. בעקבות איחודם של שני חלקי העיר, כבר הגיע מספר התושבים בשנת 1967 לקצת יותר מרבע מיליון, והמשיך לגדול כתוצאה מתהליכים דמוגרפיים פנימיים והתיישבותם של עולים עד שהגיע ל-428 אלף בשנת 1983, כשלושת-רבעי מיליון ב-2008, וכ-850 אלף תושבים כיום. ירושלים היא היום העיר הגדולה ביותר בישראל.

מעמדה המיוחד של ירושלים כעיר בירה, חשיבותה הדתית ליהדות, לאסלאם ולנצרות, והיותה אחד המוקדים היותר רגישים של הסכסוך הישראלי-ערבי, הניעו אותנו לבחון את אוכלוסייתה באופן מפורט. לכך מתלווים האירועים של קיץ 2015 - התגברות המתח בין יהודים לבין ערבים שהתאפיין לאורך כמה חודשים בדקירות, דריסות, וגם שימוש בנשק חם של יחידים מקרב תושבי העיר. גל הפיגועים האחרון שמכונה אינתיפאדת הבוודים, הגם שהתפשט לחלקים אחרים של המדינה, היה ממוקד באופן בלתי פרופורציוני בירושלים ועורר דיון על מעמדן של שכונות ערביות במזרח העיר, הן אלו שבתוך גדר ההפרדה והן אלו שמחוץ לה. אמנם בשעה זו, הסכם בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית אינו נראה קרוב, אך אין ספק שכל הסדר מדיני עתידי עם ישראל, שיכלול את ירושלים, יצטרך לקחת בחשבון לא רק שיקולים דתיים, ביטחוניים, וכלכליים, אלא גם את המרכיב הדמוגרפי.

בשבעת העשורים האחרונים השתנו כמה פעמים גבולותיה של העיר או מיקומם של מכשולים פיסיים בתוכה. לפי הסכם החלוקה שגובש על-ידי ועדת אונסקו"פ וקיבל תוקף ב-29 בנובמבר 1947, בהחלטה מס' 181 של העצרת הכללית של האו"ם,

גרף 1. אוכלוסיית ירושלים, 1922–2015 (באלפים)

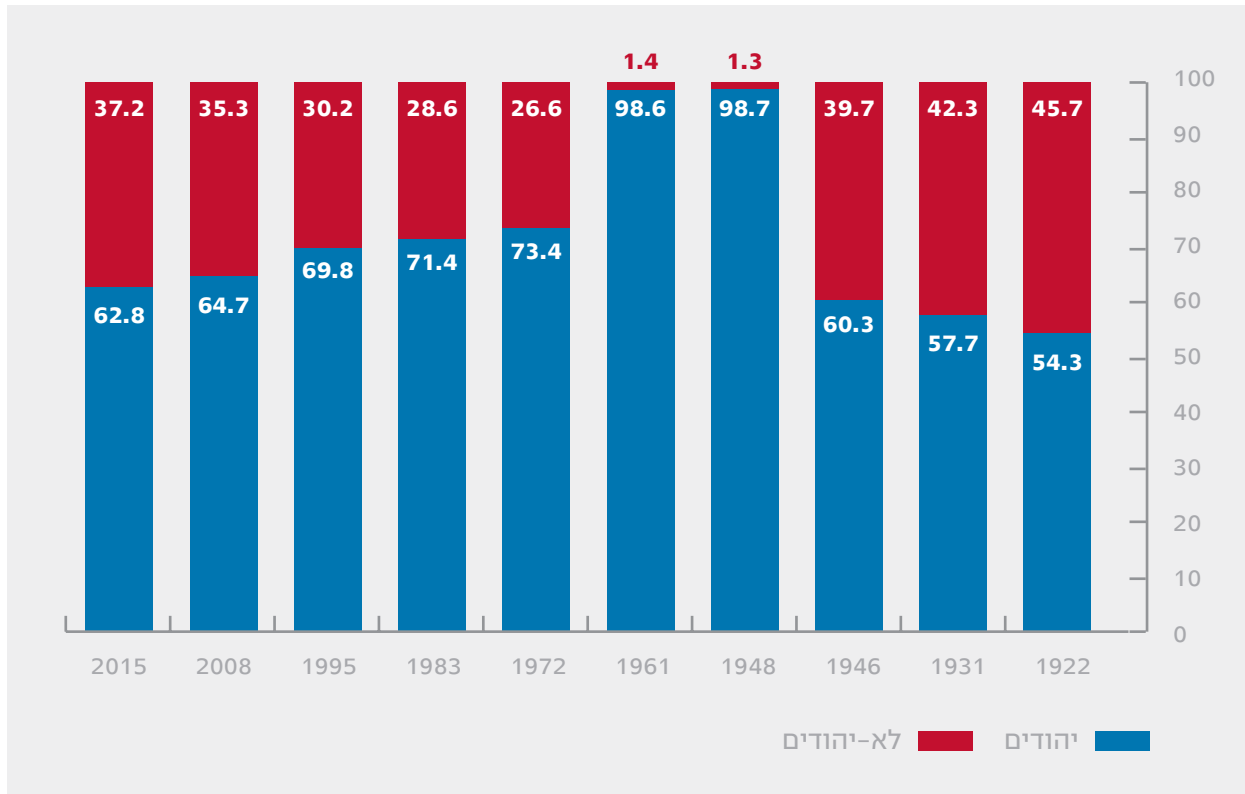

עד 1946: בגבולות המנדט הבריטי; מהקמת המדינה ועד מלחמת ששת הימים: בגבולות 1948; לאחר מלחמת ששת הימים: בגבולות ירושלים המאוחדת | **מקור:** מכון ירושלים לחקר ישראל, שנתון סטטיסטי, 2014; ונתוני מכון ירושלים שטרם פורסמו.

של ירושלים התווספו אליה תושביה הלא-יהודים שהתגוררו במזרח העיר ובאחת צומצם שיעורם של היהודים לכשלושה-רבעים. מאז ועד היום, הגידול של האוכלוסייה הלא-יהודית היה מהיר יותר מזה של האוכלוסייה היהודית ובראשית שנת 2015 נאמד שיעורם של היהודים ב-62.8%. כתוצאה מכך, חלקם של היהודים בירושלים מכלל אוכלוסיית העיר נמוך יותר מחלקם של היהודים בכלל אוכלוסיית המדינה.

תוך כדי התמורות במספרם של התושבים השתנה גם המאזן בין יהודים לבין לא-יהודים (גרף 2). בשלהי תקופת המנדט הבריטי היוו היהודים כ-60 אחוזים מאוכלוסיית העיר. בעקבות חלוקתה נותרו בצידה המערבי בעיקר יהודים. הרוב היהודי בירושלים (המערבית, כמובן) היה מוצק הרבה יותר מאשר בכלל המדינה - 99 אחוזים בירושלים לעומת כ-85 אחוזים בכלל המדינה. עם איחודה מחדש

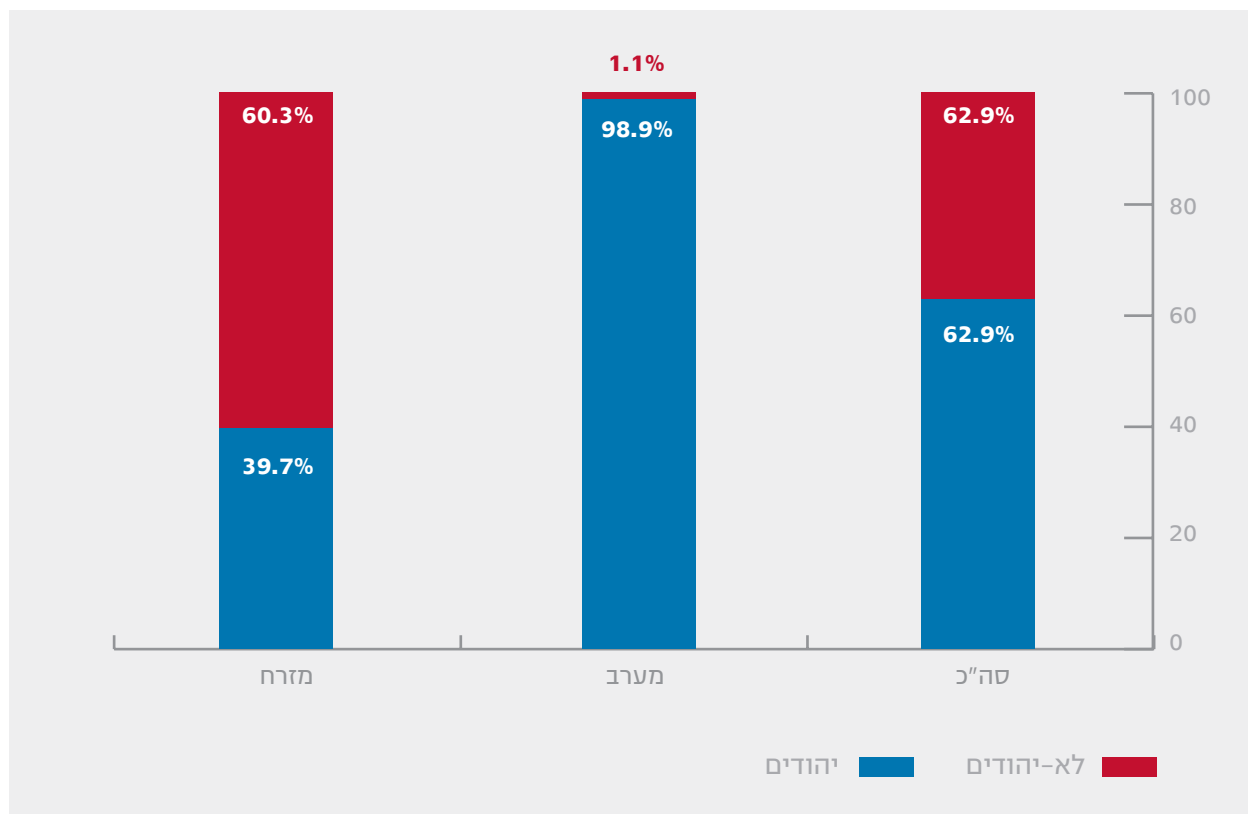
גרף 2. אוכלוסיית ירושלים לפי קבוצות אוכלוסייה, 2015–1922 (באחוזים)

המזרחי מהווים היהודים כ-40%. עם זאת, במונחים אבסולוטיים, בשכונות היהודיות של מזרח העיר ובעיר העתיקה מתגוררים יחדיו למעלה מ-200 אלף יהודים.

המאזן בין יהודים לבין לא-יהודים שונה מאוד בכל אחד מחלקיה של העיר (גרף 3). בעוד שבחלקה המערבי כמעט כל התושבים הם יהודים, בחלקה

גרף 3. אוכלוסיית ירושלים לפי אזור מגורים וקבוצות אוכלוסייה, 2013

כמו גם ליישובים לא חרדים ביו"ש). ההפסד של תושבים מהגירה פנימית מחק כמחצית הגידול של האוכלוסייה היהודית מריבוי טבעי ומעלייה. המאזן בין עלייה ועזיבה את הארץ של תושבי ירושלים גם הוא שלילי. בקרב הלא-יהודים, ריבוי טבעי ואיחוד משפחות מגדילים את האוכלוסייה, ואילו מאזן הגירה פנימית מקטין אותה במקצת. בסה"כ, בחמש השנים הללו התווספו לאוכלוסייה היהודית של ירושלים 31 אלף איש ואילו לאוכלוסייה הלא-יהודית התווספו קרוב ל-40 אלף איש, כלומר היהודים בירושלים גדלים בקצב איטי יותר מזה של שכניהם הלא-יהודים.

התבוננות על חמש השנים שבין 2009 ל-2013 מגלה כי עיקר הגידול של האוכלוסייה היהודית בעיר נובע מריבוי טבעי; השתקעות של עולים חדשים; מאזן הגירה פנימי עם ערים ויישובים אחרים; ומאזן בין ישראלים שעזבו את הארץ וכאלו שחזרו אליה (לוח 1). בעוד שהריבוי הטבעי והשתקעות עולים מגדילים את מספרם של היהודים בעיר, הרי שמאזן ההגירה הפנימי היה שלילי, בהיקף של 37 אלף איש (הכולל הגירה ליישובים חילונים יהודים הסמוכים לירושלים, כמו מבשרת ציון ולאחרים יותר מרוחקים כמו תל-אביב; ליישובים או שכונות חרדיות במקומות כמו בית-שמש, מודיעין עילית, ובית"ר עילית;

לוח 1. מרכיבי גידול האוכלוסייה היהודית והלא-יהודית בירושלים, 2009-2013

קבוצת אוכלוסייה	ריבוי טבעי	עולים	הגירה פנימית	מאזן הגירה בינלאומית של ישראלים/איחוד משפחות	סה"כ הגידול
יהודים	57.6	15.3	-37.2	-4.7	31.0
לא-יהודים	36.7	0	-1.3	4.5	39.9

יחזרו הלא-יהודים לגדול בקצב מוגבר הרבה יותר מהיהודים. למעשה, כבר המאזן הנוכחי בין שתי האוכלוסיות, של 37%-63%, אינו גדול מאוד. בתסריט השני אף קיים סיכון לאובדן הרוב היהודי בעיר סביב אמצע המאה העשרים ואחת. בדיון הציבורי, יש מי שיטענו כי הגיאוגרפיה חשובה יותר מהדמוגרפיה ואין להתערב בתהליכים המתחוללים באוכלוסיית העיר גם במחיר אובדן הרוב היהודי. בהקשר זה יש כמובן לזכור כי מעמד התושבות של ערביי מזרח העיר מאפשר להם לבחור ולהיבחר למועצת העיר ולתפקיד ראש העיר. אמנם עד כה מרביתם לא מימשו זכות זו, אך שינוי - שנשקל בצמרת הפלשתינית - בגישתם והחלטה על השתתפות בבחירות המוניציפליות עשוי להביא לשינוי פניה של מועצת העיר ואולי אף של העומד בראש עיר הבירה.

הבטחה וחיזוק של הרוב היהודי בירושלים, מחייבים בחינה של שני צעדי מדיניות. (א) המשך דראסטי יותר מזה של השנה החולפת של צמצום מאזן ההגירה הפנימי השלילי, בין היתר באמצעות יצירת יותר מקומות עבודה והגדלת היצע הדיור והוזלתו - במיוחד לצעירים משכילים בוגרי המוסדות האקדמיים בעיר (ברוח החלטת הממשלה בישיבתה

בכל אחת מן השנים 2009-2013 גדלה האוכלוסייה הלא-יהודית במידה ניכרת יותר מזו היהודית. קצב הגידול של לא-יהודים היה גבוה באחוז עד שני אחוזים מזה של היהודים. עם זאת, נתונים חדשים שפורסמו לקראת יום ירושלים על-ידי מכון ירושלים לחקר ישראל, מראים כי בשנת 2014 שיעור הגידול של האוכלוסייה היהודית עלה במידה ניכרת והתקרב מאוד לזה של הלא-יהודים. במילים אחרות, שלא בדומה לשנים עברו בהן לא-יהודים גדלו בקצב הרבה יותר גבוה מאשר היהודים, הרי שבשנת 2014 שתי האוכלוסיות כבר התפתחו דמוגרפית בקצב הרבה יותר דומה. כל אחד משלושת הגורמים שצוינו תרם לשינוי זה: גידול בריבוי הטבעי של יהודים (כתוצאה מגידול בחלקם של החרדים בעיר), צמצום בהגירה השלילית היהודית, וגידול בהיקף העולים החדשים שבחרו להתיישב בירושלים.

עם זאת, שיעור היהודים בעיר ירושלים נמצא בירידה מתמדת. בעת הזו קשה להעריך האם הנתונים החדשים על צמצום ההפרשים בקצב הגידול של יהודים ולא-יהודים מסמנים התפתחות ארוכת טווח אשר תייצב את המאזן בין שתי הקבוצות על רמתו הנוכחית; או שזהו שינוי זמני בלבד ובשנים הבאות

מיום ה-2 ביוני 2016 לרגל יום ירושלים). בהקשר זה יש לפעול בכל דרך אפשרית להטבת איכות החיים של התושבים בשכונות הלא-יהודיות של מזרח העיר, להעמקת השתלבותם במרקם החיים החברתיים, הכלכליים והתרבותיים, ולמניעת מתחים סביב המקומות הקדושים, כל זאת על מנת להבטיח שקט וביטחון. תנאים כאלו יחזיקו יותר תושבים בעיר ויגבירו את כוח משיכתה של ירושלים לאוכלוסייה חדשה.

על מנת להבטיח כי שינויים אלו יתועלו לצמצום העזיבה את העיר והגדלת מספרם של תושבים חדשים יש למתן מתחים ולחזק את דימויה של ירושלים כמקום בטוח, מתפתח, וכסביבה נעימה ומיוחדת לחיות בה.

ב) כיוון מדיניות אחר עשוי להיות שינוי גבולות השיפוט של ירושלים מערבה או מזרחה מבלי לשנות דבר בנוגע לריבונותה של ישראל באזורים אלו. העתקת הגבול מערבה במגמה לצרף לשטח העיר יישובים יהודים נוספים; או צמצום השטח המוניציפלי, למשל לאורך התוואי הנוכחי של גדר ההפרדה ואף הזזתו של תוואי זה על מנת להעביר לצד המזרחי מספר כפרים ושכונות ערביות. כמובן שמהלך חד-צדדי של הוצאת עשרות אלפי תושבים ערבים מאחריהן המוניציפלית של ירושלים צריך להיעשות באופן מושכל וזהיר, תוך שמירה על

מקומות עבודתם, זכויות הרווחה שצברו, ויכולת לשמור על קשרים עם קרובי משפחה שימשיכו להתגורר בעיר ירושלים. כמו כן, מהלכים מעין אלו חייבים להתחשב בשיקולים מדיניים וביטחוניים רלבנטיים.

שני צעדי מדיניות אלה יכולים להתבצע בנפרד או במקביל כשהם משלימים אחד את השני.

יש עוד לציין כי מנקודת מבטם של יהודי התפוצה הרי שמרביתם תומכים באחדותה של ירושלים. סביר להניח שהם גם היו רוצים שיהיה בירושלים רוב יהודי. בה בעת, הם בוודאי לא מחזיקים בשום זיקה לשכונות הערביות בצידה המזרחי של גדר ההפרדה ורואים במכשול פיסית זה ובהשלכותיו על חיי היום-יום ועל תנאי חייהם של התושבים הערבים גורם שאינו מתיישב עם תפיסת עולמם הליברלית. מדיניות שתחזק את הרוב היהודי בעיר מחד ותיטיב עם האוכלוסייה הלא-יהודית מאידך תקבל תמיכה מצידם של יהודי התפוצות ואף יכולה לחזק את הזהותם עם ישראל.

בשנים האחרונות אנו עדים לשינויים של ממש בחיי התרבות והפנאי בעיר. המרחב הציבורי של ירושלים נעשה יותר ויותר נגיש ומתאים לאוכלוסייה צעירה ולמשפחות עם ילדים מכל גווי האוכלוסייה, לרבות חילוניים. ועל כך יש לברך.

פלורליזם יהודי בישראל: שאיפה להכלה בצל מחלוקות

היהודית בישראל ובעולם. תיאורטית, היהודים אינם מעוניינים ששונות זו תפגע בלכידות הלאומית. לדוגמה, הקביעה שעל פיה "דתיים, מסורתיים, חילונים, כולם יהודים טובים במידה שווה", זוכה להסכמה רחבה בקרב קהלים שונים², וכמוה גם הקביעה "ממשלת ישראל צריכה להתחשב הרבה יותר בדעת המיעוט" (56% מסכימים עם עמדה זו, לעומת 35% שאינם מסכימים איתה). מחקרים קודמים העלו מסקנות חופפות. כך, לדוגמה, סקר "גוטמן-אביחי" של 2009 זיהה "תחושת שייכות וזיקה גבוהה של מרבית היהודים הישראלים למדינת ישראל וליהדות. לרובם הגדול חשוב להיות בארץ, להרגיש חלק מהחברה הישראלית ומהעם היהודי"³.

עם זאת, כפי שניכר גם במחקרים משמעותיים נוספים שנערכו השנה בישראל⁴, הקבלה העקרונית של השונות לא תמיד מתורגמת להתאמה ולקבלה של אורחות חיים שונות. לדוגמה, יהודים חילונים ודתיים בישראל ממעטים להינשא אלה לאלה, ואינם מעוניינים שילדיהם יינשאו אלה לאלה⁵. ועוד: הקבלה העקרונית של השונות מתורגמת עוד פחות להסכמה בסוגיות מהותיות. קבוצות שונות של יהודים חלוקות

כ-90 אחוז מהיהודים בישראל מרגישים נוח לחיות בישראל "כמי שהם", אך בקרב מי שתחושת נוחותם גבוהה יותר ניכרת הנטייה הפוליטית לימין והנטייה הדתית לכיוון הדתי-חרדי. כך התברר בסקר שנערך במסגרת עבודה נרחבת של המכון למדיניות העם היהודי לבחינת מצב הפלורליזם בישראל, ולביסוסו של "אינדקס הפלורליזם", שיוכל לעקוב אחר שינויים ומגמות הנוגעים ליכולת ולרצון של ישראלים ושל קהילות ישראליות לחיות אלה לצד אלה מתוך כבוד הדדי¹. בשנת העבודה הראשונה על אינדקס הפלורליזם התמקדה העבודה ביהודי ישראל בלבד, כאשר הגדרת המוצא של העבודה קבעה כי פלורליזם יהודי הוא "מצב שבו ליהודים מקבוצות חברתיות, אידיאולוגיות ודתיות שונות, בעלי אמונות שונות והנהגים מנהגים שונים, בלי קשר למינם ולמוצאם, יש הזדמנות שווה להביע את שונותם באורח לגיטימי בזירה הציבורית".

ישנן אינדיקציות לא מעטות לכך שקבוצות יהודיות שונות בישראל נוטות לקבל כנתון טבעי ולגיטימי את העובדה שישנה שונות בעמדות, במנהגים ובמרכיבי זהות של יהודים מקבוצות שונות באוכלוסייה

בעמדותיהן בעניינים מגוונים, הן לפי מפתח פוליטי, והן לפי מפתח של רמת דתיות. לדוגמה, רוב ניכר מקרב הדתיים אינו מעוניין שתהיה בישראל תחבורה ציבורית בשבת, בעוד רוב ניכר מבין החילונים מעוניין בתחבורה ציבורית בשבת⁵. רוב משמעותי מקרב המרכז-שמאל (וגם מקרב החילונים) סבור ש"צריך לאפשר נישואים אזרחיים בישראל" (למעלה מ-60% בסקר JPPI השיבו ב"קצת מסכים" או "לגמרי מסכים" לשאלה זו)⁷.

פערים בין קבוצות של יהודים ניכרים גם ביחסן לבני קבוצות אחרות באוכלוסייה. תדמיתה של החברה היהודית-חרדית נמוכה במובהק אצל רוב חברי הקבוצות האחרות. גם התדמית של היהדות הרפורמית בישראל אינה גבוהה. אמנם, ביחס לשתי הקביעות "עדיף שהומוסקסואלים לא יהיו חברי כנסת" ו"הרפורמים הם לא ממש יהודים" ישנו רוב יהודי-ישראלי ברור שאיננו מסכים להן (79% אינם מסכימים שישנה בעיה להומוסקסואל לכהן כחבר כנסת, 72% אינם מסכימים שהרפורמים אינם ממש יהודים). ועם זאת, ניכרים פערים משמעותיים בעמדות כלפי קבוצות אלה (הומוסקסואלים, רפורמים) על פי רמת הדתיות של המשיבים (ראו גרף), המעידים על יכולת הכלה משתנה של קבוצות שונות באוכלוסייה על ידי קבוצות אחרות.

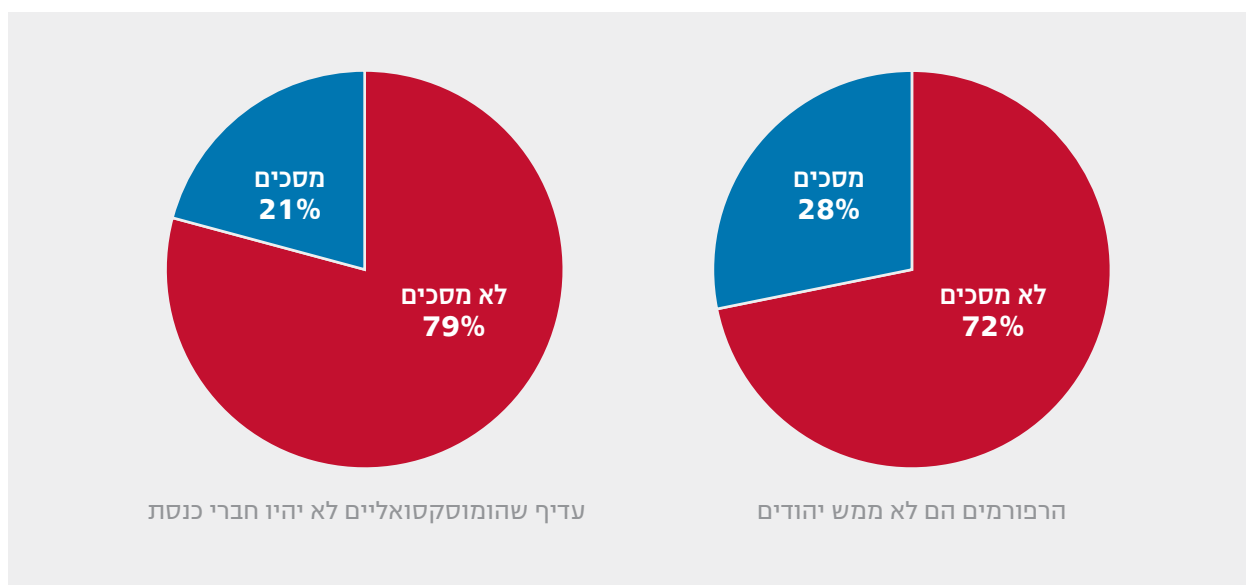
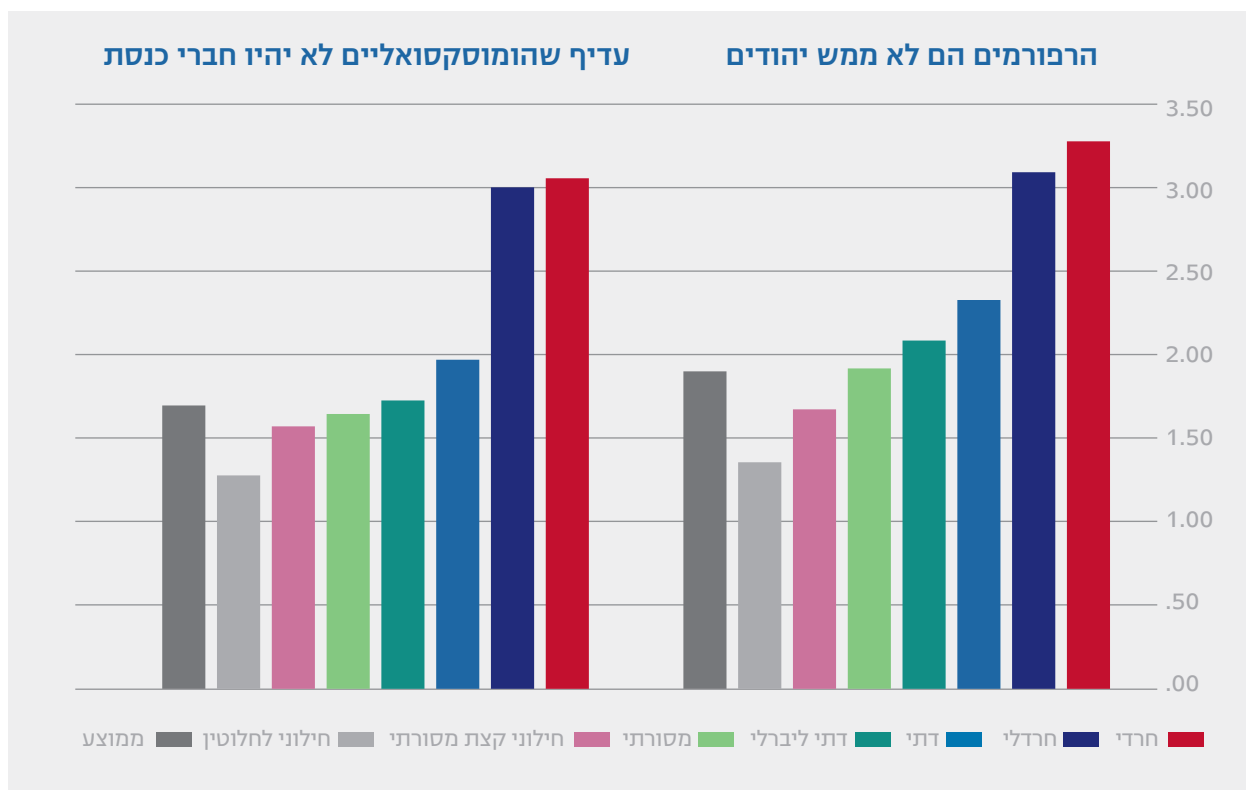
עמדות המצביעות על קושי של קבוצות מסוימות לקבל ולכבד קבוצות אחרות בשל שונות עשויות כמובן להקשות על כל ניסיון לעצב מרחב של פלורליזם יהודי המאפשר למספר רב של יהודים "להרגיש

בבית" בישראל. לממשלת ישראל תפקיד חשוב בהתמודדות עם אתגר זה, הנעשה מורכב עוד יותר כאשר משוקללים לתוכו גם הפערים בזהותם של יהודים ישראלים לעומת יהודים במקומות אחרים בעולם⁸. במילים אחרות, עיקרו של האתגר הוא למצוא דרך לתרגם לשפת המעשה את הרצון העקרוני של יהודים לקבל ולהכיל קבוצות יהודיות שונות, דהיינו, לגבש מדיניות החותרת לשיווי משקל מיטבי, שיאפשר לקבוצות יהודים שונות ורבות ככל האפשר לבטא את יהדותן במרחב הציבורי מתוך כבוד הדדי.

דוגמה מובהקת לאתגר הניצב בפני ישראל אפשר למצוא בסוגיה שעמיה התמודדה הממשלה בשנה החולפת, ושעדיין לא הגיעה לפתרונה המלא. מרבית בעלי הדעה מקרב יהודי ישראל אינם מקבלים את העמדה שלפיה "צריך לאפשר לנשים להניח תפילין בכותל"⁹ - עמדה מקובלת מאוד בקהילות יהודיות אחרות בעולם, שגם עשויה להיתפס בעיני רבים מהם כנייר לקמוס לבחינת מצבו של הפלורליזם היהודי בישראל.

זאת ועוד: גם בחברה הישראלית עצמה ישנה מחלוקת עזה בין קבוצות יהודיות בשאלת ההיתר לנשים להתפלל כמנהגן בכותל - מחלוקת בין מי שדתיים יותר ופחות, ואפילו בין חילונים יותר ופחות. כך, בשאלת תפילת נשים בכותל, עמדתם של מי שמגדירים עצמם "חילונים לחלוטין" שונה באורח ניכר מזו של מי שמגדירים את עצמם "חילונים קצת מסורתיים"¹⁰ (ראו גרף).

אמירות שליליות לפי מידת ההסכמה (בסולם של 1-4, כאשר 1 הוא בכלל לא מסכים, ו-4 הוא לגמרי מסכים)

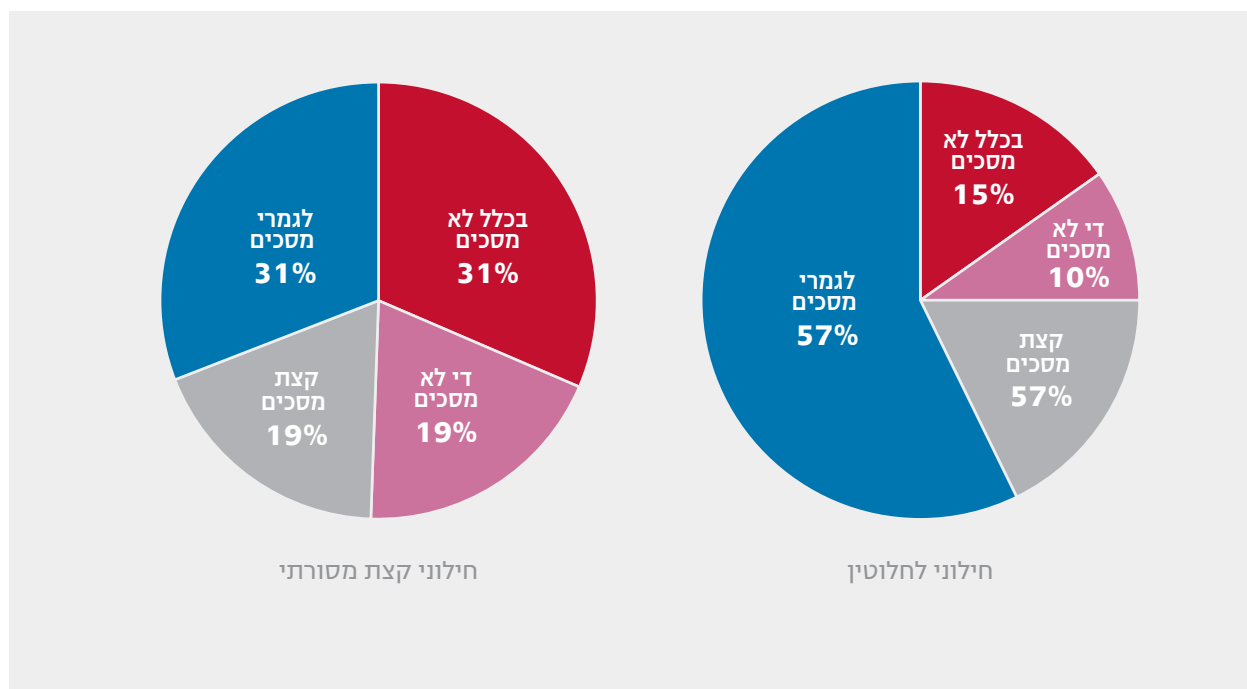
אומרים ש"די" או "מאוד" חשוב להם "לגור במקום שבו רוב האנשים דומים לי מבחינה דתית"¹¹.

בקרב יהודים בשאר העולם זיהה המכון קשיים דומים במספר סוגיות במסגרת הדיאלוג השנתי של קהילות יהודיות שנערך זו השנה השלישית במספר והקיף 47 דיונים ב-26 קהילות ברחבי העולם¹². בדיאלוג זה, שעסק השנה ב"זהות יהודית בעידן של זהות גמישה", התקבלה תמונה שעל פיה רוב ניכר מקרב היהודים המשתתפים במחקר (61%) שואפים להבנה נרחבת בקרב יהודים בשאלה מי שייך לעם היהודי - ובמקביל בקרב אותם יהודים אין הסכמה כזאת, וישנו גם קושי ניכר לנסח תשובות שיביעו עמדות עקביות בשאלה זו. מצד אחד, כשליש מהמשתתפים במחקר סבורים ש"הגדרה אישית" היא הקובעת בעיניהם מיהו יהודי. מצד שני, כמעט שני שלישים "מחשיבים כיהודי" את מי שיש לו הורה יהודי, או שעבר גיור - קרי, הגדרה ביולוגית או דתית¹³.

מכמה מן העבודות שנעשו השנה במכון במסגרת פרויקט הפלורליזם עולה כי יהודים בישראל - וגם במקומות אחרים בעולם - מתקשים לעיתים קרובות לספק תשובות עקביות כאשר הם מתבקשים לדון בזהותם היהודית, ובאופן שבו היא יכולה להתקיים לצד זהות יהודית שונה (לעיתים במידה ניכרת) של יהודים אחרים.

בישראל, לדוגמה, בא קושי זה לידי ביטוי כאשר מנסים ליישב את המסר המסתמן מן ההסכמה ש"כולם יהודים טובים" עם המסר העולה מנטייתן של קבוצות מסוימות, בעיקר דתיים וחרדים, לדחות קבוצות של יהודים (לדוגמה, לקבוע שיהודים רפורמים "אינם ממש יהודים"). או כאשר מבקשים להבין מדוע למעלה ממחצית הישראלים היהודים אומרים ש"די חשוב" או "מאוד חשוב" בעיניהם "לגור במקום מגוון ככל האפשר מכל בחינה שהיא" - ובה בשעה רובם גם

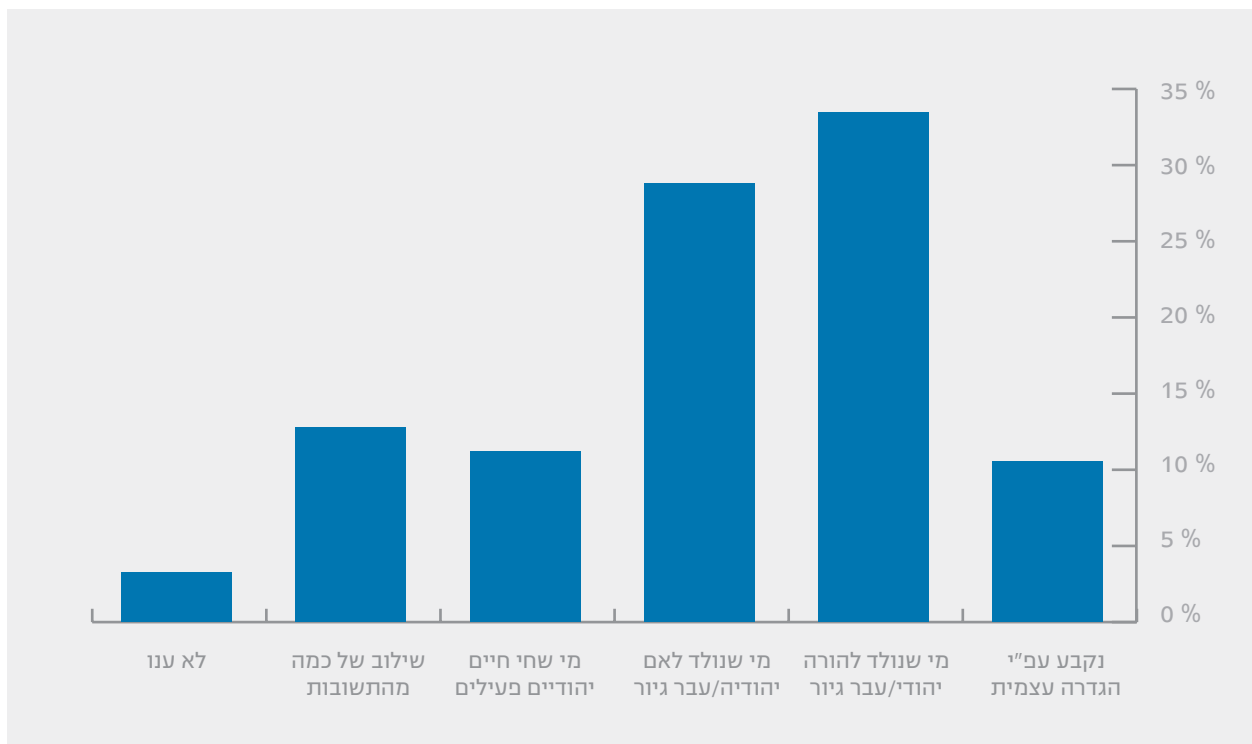
צריך לאפשר לנשים להניח תפילין בכותל

תמונת מצב יהודית זו, שעולה ממנה שאיפה לאחדות לצד מחלוקות עמוקות מסבכת כמובן את רמת הנכונות של קבוצות שונות לעצב בישראל חיים המקנים לכלל היהודים "הזדמנות שווה להביע את שונותם באורח לגיטימי בזירה הציבורית" - ואיתה גם את היכולת לאפיין במדויק את מצב הפלורליזם היהודי בישראל. כך, משום שמה שנתפס בעיני יהודים מקבוצה אחת כפגיעה באורח חיים פלורליסטי - לדוגמה, הפרדה בין גברים ונשים באירועים שונים - נתפס בעיניהם של יהודים אחרים כמפגן של

פלורליזם (שהרי הפרדה מאפשרת גם ליהודים שבאופן רגיל אולי היו נמנעים מהשתתפות באירועים אלה לקחת בהם חלק. מחלוקת זו התגלתה במובהק לפני שבועות ספורים בפרשת הריקודים במסיבת הסטודנטים באוניברסיטה העברית בירושלים¹⁴). במילים אחרות: עצם מהותו של "פלורליזם" הוא נושא הנתון במחלוקת, ועל כן כל מדידה שלו צריכה לקחת בחשבון את עמדות המוצא של המודדים והנמדדים, ולאפיין את המגמות בהתאם.

מיהו יהודי?

סקר PEW שאל האם לאפשר לנשים "להתפלל בקול רם בכותל", והתפלגות התשובות היתה 45% בעד, 47% נגד (עמוד 199 במחקר פיו 2015).

10 בסקר המכון הבחנו בין שבע קבוצות על פי רמת דתיות: חילונים לחלוטין (31%), חילונים קצת מסורתיים (21%), מסורתיים (23%), דתיים ליברלים (4%), דתיים (10%), חרד"לים (1%), חרדים (10%).

11 בעניין הגיוון: 35.1% "די חשוב", 22.6% "מאוד חשוב", בעניין הדתיות: 29% "די חשוב", 25.9% "מאוד חשוב". המשיבים לא ראו חשיבות גדולה במידה כזו למגורים לצד ישראלים שיש להם אותו מוצא עדתי, גיל ורמת הכנסה, אך כן ייחסו חשיבות לרמת השכלה (אם כי לא באותה מידה שייחסו לרמת דתיות).

12 בשעת כתיבת מאמר זה העבודה על ניתוח הנתונים והדיונים של הדיאלוג עודה בעיצומה. דו"ח מקיף ומפורט על הדיאלוג ומסקנותיו - במתכונת הדו"חות על שני הדיאלוגים הקודמים (לדו"ח על הדיאלוג הקודם: ערכים יהודים ושימוש בכוח על ידי ישראל בעימות מזויין, ראו: <http://jpji.org.il/he/news/136/> 58/%D7%A2%D7%A8%D7%9B%D7%99%D7%9D-%D7%99%D7%94%D7%95%D7%93%D7%99%D7%9D-%D7%95%D7%A9%D7%99%D7%9E%D7%95%D7%A9-%D7%91%D7%9B%D7%95%D7%97-%D7%A2%D7%9C-%D7%99%D7%93%D7%99-%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C-%D7%91%D7%A2%D7%99%D7%9E%D7%95%D7%AA-%D7%9E%D7%96%D7%95%D7%99%D7%99%D7%9F/ - יתפרסם לקראת סוף הקיץ).

13 הנשאלים התבקשו להשתדל לבחור רק בתשובה אחת מאלה המוצעות להן. אלה שהתעקשו לבחור ביותר מאחת נמצאים תחת הערך "שילוב". הנתונים המוצגים כאן חלקיים, על סמך ניתוח של כ-90% מתשובות כלל המשתתפים. הנתונים המלאים והמוסמכים יפורסמו בדו"ח המלא.

14 ראו: סטודנטיות ביקשו הפרדה במסיבה ועוררו סערה, רעות וילך, 14, NRG, ביוני 2016.

1 סקר המכון נערך באמצעות פאנלס פוליטיקס והסוקר מנחם לזר בקרב 1031 יהודים בישראל. חלק מהמדגם (649 מהנשאלים) נערך באמצעות פאנל אינטרנטי, וחלקו השני (382 נשאלים) באמצעות הטלפון. טעות הדגימה היא 3.2%. הנתונים שנאספו נותחו על ידי צוות המכון: פרופ' סטיבן פופר, פרופ' עוזי רבהון, ד"ר שלמה פישר, נוח סלפקוב ושמואל רוזנר.

2 למצגת המפורטת הכוללת עוד מן הנתונים המופיעים במסמך זה ראו: <http://jpji.org.il/he/news/147/58/%D7%94%D7%A9%D7%A7%D7%AA-%D7%90%D7%99%D7%A0%D7%93%D7%A7%D7%A1-%D7%94%D7%A4%D7%9C%D7%95%D7%A8%D7%9C%D7%99%D7%96%D7%9D-%D7%94%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C%D7%99/>.

3 ראו: יהודים-ישראלים דיוקן, קרן אביחי, המכון הישראלי לדמוקרטיה, עמוד 10.

4 ראו בעיקר את המחקר של מכון הסקרים האמריקאי המוערך "פיו" מחודש מרץ 2016: Israel's Religiously Divided Society. <http://www.pewforum.org/2016/03/08/israels-religiously-divided-society/>

5 ראו: Israel's Religiously Divided Society, PEW Research Center, 2015, עמוד 216.

6 PEW, עמוד 198.

7 43.8% בסקר JPPI השיבו "לגמרי מסכים" לשאלת הנישואים האזרחיים. בסקר גוטמן-אביחי כמחצית מהמשיבים אמרו שיש להנהיג בישראל נישואים אזרחיים (51% אמרו "בהחלט כן", "כן" או "אולי כן"). סקר פיו 2015 מצא ש-40% מהיהודים תומכים במתן אישור לרבנים רפורמים וקונסרבטיבים לערוך טקסי נישואים. רוב גדול מקרב החרדים, הדתיים והמסורתיים התנגד לאפשרות זו.

8 ראו, לדוגמה, PEW 2015, הפרק השני, מעמוד 46, המשווה עמדות של יהודים בישראל ויהודי ארה"ב.

9 בסקר JPPI קצת למעלה מ-50% התנגדו להיות לנשים להניח תפילין בכותל בעוד פחות מ-40% תמכו בכך.

העלייה מצרפת: תרומת המאמץ הממשלתי והמלצות למיצוי הפוטנציאל*

בעלייה. ממשלת ישראל, שזיהתה מגמה זו, אישרה ארבע החלטות ממשלה בנדון: החלטות 1736 ו-1737 (22/06/2014); החלטה 2225 (23/11/2015); והחלטה 2446 (15/02/2015). זו האחרונה לוותה בתוספת תקציב של כ-180 מיליון ש"ח לעידוד העלייה מצרפת, בלגיה ואוקראינה.² התערבות הממשלה כללה ארבעה צעדים משלימים: (1) עידוד עלייה; (2) הקמת ועדה להסרת החסמים הבירוקרטיים, לרבות חסמים בתחום מקצועות הרישוי והרישום; (3) שיפור תהליך הקליטה; (4) והקמת גוף עצמאי (חל"ץ) לתכלול המאמצים.

יישום ההחלטות הביא לגידול משמעותי במספר העולים, מ-3,297 בשנת 2013 ל-7,835 בשנת 2015. גידול זה התאפשר, בין היתר, בזכות שיתוף פעולה פורה בין משרד העלייה והקליטה, הסוכנות היהודית לישראל וההסתדרות הציונית העולמית, תוך כדי תיאום עם גורמים ממשלתיים נוספים. אולם מגמת הגידול היתה קצרת-טווח, ולמרות המאמצים וההשקעה של הממשלה והגופים הישראליים, בשנת 2016 נרשמה האטה במספר העולים מצרפת (1,074 עולים בארבעה החודשים הראשונים של שנת 2016 בהשוואה ל-1,513 בתקופה המקבילה אשתקד). אם המגמה המסתמנת תימשך, תירשם ירידה של 30% במספר העולים מצרפת בהשוואה לשנה הקודמת.

הסיבות להאטה עדיין אינן ברורות במלואן, אבל בשיח הציבורי הועלו מספר השערות: (1) התחייבות

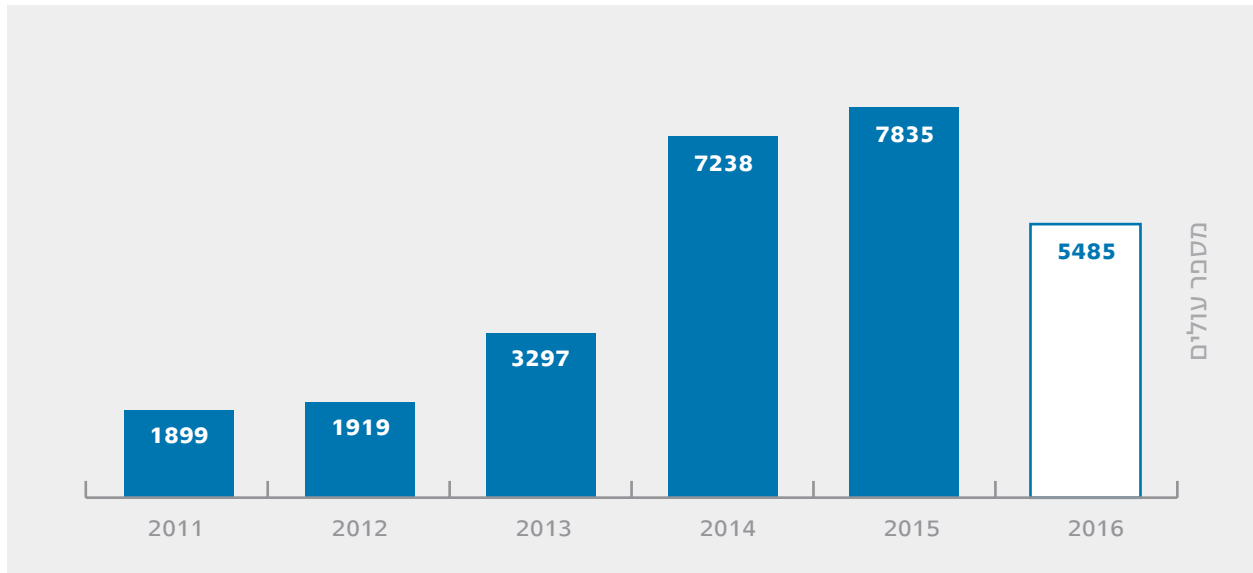
לאחר שרשרת הפיגועים בשבועון "שרלי הבדו" ובמרכז הכשר בינואר 2015 נלווה ראש הממשלה בנימין נתניהו לנשיא צרפת פרנסואה הולנד בביקורו בבית הכנסת המרכזי של פריז, שם נערכה עצרת זיכרון לחללי הפיגועים. בנוכחות נציגים בכירים של המימשל הצרפתי וראשי הקהילה היהודית, הוא הגדיר את ישראל כ"בית של כולנו" והצהיר ש"כל יהודי וכל יהודייה שירצו לעלות לישראל יתקבלו על ידינו בזרועות פתוחות ובלב חם וחפץ".¹

הנאום המעודד, והתוכנית הלאומית לעידוד עלייה שאושרה בעקבותיו, לא נפלו על אוזניים אטומות: הבטחתו של ראש ממשלת ישראל שהמדינה היהודית תשמש ליהודי צרפת כעוגן הצלה במקרה הצורך התקבלה במחאות כפיים סוערות. לאור התהפוכות הכלכליות, הדמוגרפיות והפוליטיות העוברות על צרפת ובצל התגברות האנטישמיות והטרור, חלק נכבד מחברי הקהילה היהודית המקומית רואים בעלייה אופציה ממשית, והצהרת ראש הממשלה התפרשה כהזמנה ואף כהתחייבות ממלכתית לסייע להם בתחום העלייה והקליטה.

קליטה מוצלחת כמפתח לעידוד עלייה

בעשור האחרון, וביתר שאת בשלוש השנים האחרונות, התעצמה בקרב יהודי צרפת ההתעניינות

מגמת האטה בקצב העלייה מצרפת, למרות תגבור המאמץ בעידוד עלייה

מקור: הסוכנות היהודית לארץ ישראל (מספר עולים כולל משני סטטוס) תחזית 2016 מבוססת על הנחת יציבות בקצב העלייה במהלך השנה, בדומה לקצב שנרשם בתחילת השנה.

בחינה מעמיקה של הנושא מעלה שעם סוף תקופת הקליטה הראשונית בישראל והפסקת התמיכות והליווי, רבים מהעולים החדשים חשים כי הידע שלהם בשפה העברית לוקה בחסר, שהשתלבותם בשוק העבודה הישראלי, בעיקר במקצועות שאותם רכשו כבר בצרפת, נחסמה, ושילדיהם מתקשים להשתלב בבתי הספר. תחושות האכזבה מתבטאות בכך שלראשונה בתולדות העלייה מצרפת, החלו העולים להתארגן תחת ארגון גג בשם "קעליטה", ארגון שמטרתו להעלות לתודעה הציבורית בישראל את הקשיים והחסמים שמולם הם נתקלים כעולים ולהצביע על תחומים בהם קיים צורך אקוטי בהתערבות ממשלתית.³

של ראש ממשלת צרפת להגן על הקהילה והמאמצים שהושקעו למיגור האנטישמיות; (2) הפסקת ההידרדרות ושיפור במצב הכלכלי והביטחוני בצרפת; (3) דלדול מאגרי העלייה האידאולוגית (דהיינו, האוכלוסיה המחוייבת יותר לרעיון הציוני כבר עלתה); (4) התגברות הטרור והרעה בתחושת הביטחון האישי בישראל.

שיחות עם מועמדים לעלייה ועם שליחים הפועלים בקרבם, מציפות גורם מכריע נוסף במגמת ההאטה, והוא תחושות האכזבה מפעולות מנגנון הקליטה בישראל. יהודי צרפת אשר שוקלים את האפשרות לעלות חוששים שגורלם יהיה דומה לזה של חלק מקרוביהם, ושהם יתקשו לעסוק במקצועות שרכשו או להתפרנס ברמה דומה לזו שאליה הורגלו. כתוצאה מכך, חלקם מעדיפים לעכב את עלייתם, ולעיתים אף להגר לארץ אחרת.

הערכת הפוטנציאל: כ-200,000 יהודים מצרפת שוקלים לעלות לישראל

ממצאי הסקרים מצביעים על כך שהמיתון בגל העלייה איננו משקף בהכרח תופעה של "ייבוש מאגר המועמדים לעלייה מצרפת" או ירידת העניין בהגירה, אלא שייתכן כי הוא מצביע על קיום גורמים מעכבים שטרם טופלו. אם כך, מיצוי פוטנציאל העלייה מצרפת ידרוש מאמצים נוספים מסוג אחר, המתאימים לאתגרים של אוכלוסיית היעד החדשה.

בינואר 2016 פורסמו בצרפת תוצאותיהם של שני מחקרי עומק שהתייחסו, בין היתר, למידת הרצון שמביעים יהודי צרפת להגר לישראל. מחקר אחד בוצע ע"י מכון הסקרים IFOP ומחקר נוסף בוצע ע"י חברת IPSOS המתחרה.⁴ למרות השימוש במתודולוגיות שונות, שני המחקרים מצביעים על כך שרבים מיהודי צרפת מרגישים מאוימים בארץ מולדתם ושוקלים ברצינות להגר. מתוך כחצי מיליון היהודים החיים בצרפת,⁵ כ-40% שוקלים את האפשרות לעלות לישראל.

טבלה 1: הערכת מספר היהודים מצרפת השוקלים ברצינות להגר והמתעניינים בהגירה [בסוגריים: אחוז מכלל הקהילה היהודית]

שוקלים להגר אך לא לישראל		שוקלים לעלות לישראל		שם מכון הסקרים
IFOP	IPSOS	IFOP	IPSOS	
95,000 (19%)	75,000 (15%)	65,000 (13%)	90,000 (18%)	שוקלים הגירה ברצינות
255,000 (51%)	200,000 (40%)	215,000 (43%)	175,000 (35%)	סה"כ מתעניינים בהגירה

אפיון סוציו-תרבותי של העולים מצרפת

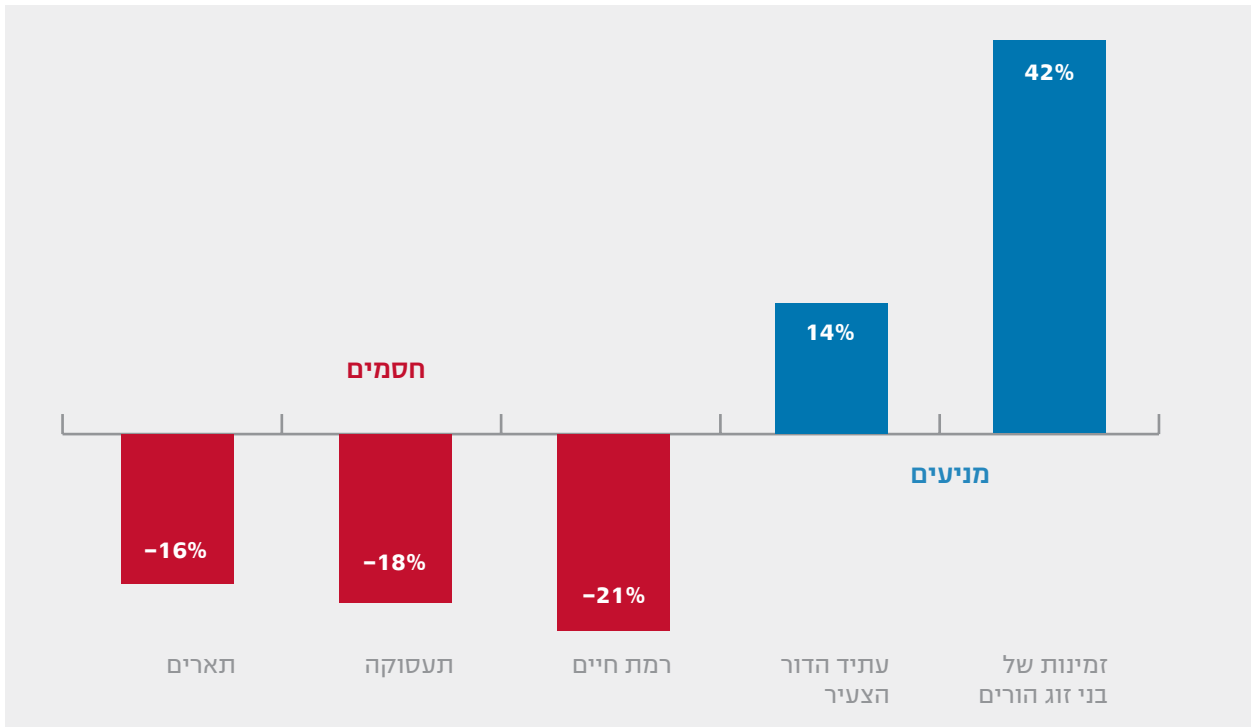
שונים חוזים כי ההשקעה בעלייה מהמערב צפויה להחזיר את עצמה תוך שנה, ויש לה פוטנציאל תרומה כלכלית משמעותי למשק הישראלי (ערך ההשפעה החיובית על הכלכלה הישראלית של 18 אלף עולי צפון אמריקה בשנים 2002-2008 עלה על מיליארד שקל).

כמחצית מהעולים שהגיעו מצרפת ב-2014 הינם בעלי השכלה גבוהה (16 ומעלה שנות לימוד), כמחציתם צעירים מתחת לגיל 34 וכ-29% בגילאי 0 עד 24. מדובר בפוטנציאל של אוכלוסייה משכילה וצעירה, המסוגלת לתרום רבות לשוק העבודה הישראלי בשנים הבאות.⁶ מבחינה כלכלית, מחקרים

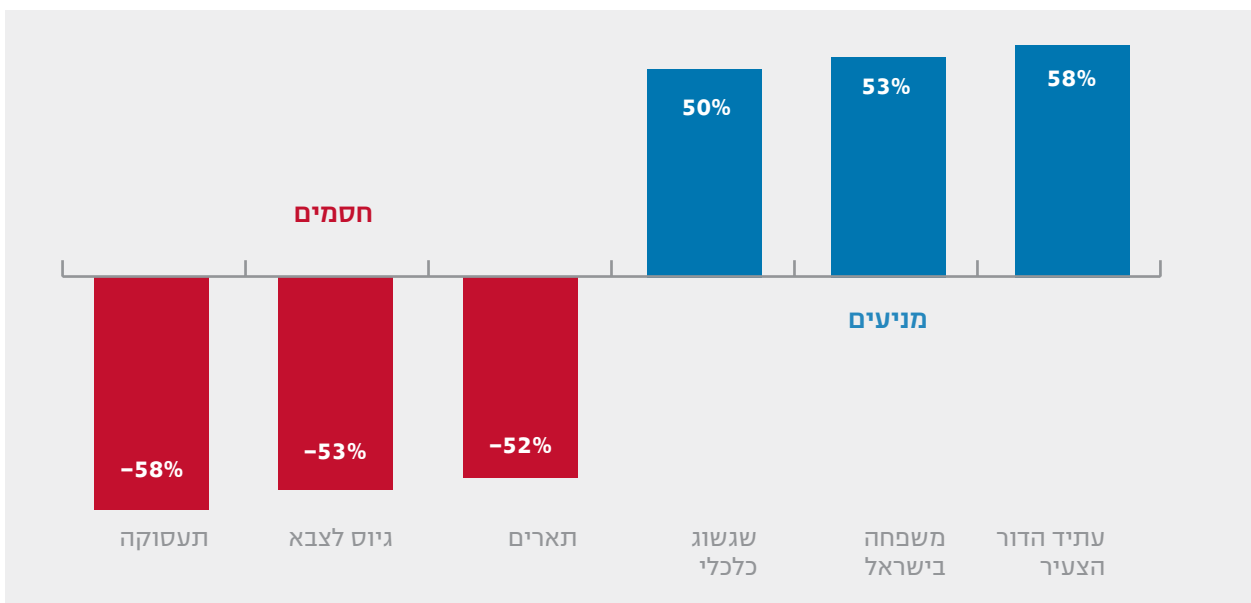
טבלה 2: אפיון העולים של השנים האחרונות ⁷

נתוני שנת 2014	צרפת	אוקראינה	רוסיה
16+ שנות לימוד	51%	38%	43%
נשים	51%	52%	54%
גברים נשואים	74%	67%	66%
נשים נשואות	64%	60%	54%
נשים גרושות	6%	11%	13%
אלמנות	7%	9%	8%
משפחות חד הוריות	3%	5%	
קשיש בודד	11%	11%	
צעירים עד גיל 24	29%	6%	
צעירים עד גיל 34	47%	22%	
מבוגרים מעל גיל 75	11%	30%	

מניעים וחסמים בקרב מבוגרים בלי ילדים

מניעים וחסמים בקרב מבוגרים עם ילדים

מקור: מחקר שדה, דצמבר 2013

מרכזיותו של האופק התעסוקתי בהחלטת העלייה

בזכות מאמץ הסברתי נרחב של שליחי הסוכנות היהודית וההסתדרות הציונית בשנתיים האחרונות התחזק מעמדה של העלייה בתודעה הציבורית בצרפת, ורבים מיהודי צרפת רואים בבחירה זו אופציה ממשית. בשונה מהעולים מארצות מצוקה, אשר אצלם גורמי הדחיפה חזקים, ולעיתים אף מחמירים עם הזמן, או מהאידיאליסטים החדורים באידיאולוגיה ציונית-חלוצית, העולה המצוי ממדינות רווחה אינו מוכן לוותר על עיסוק בתחום הכשרתו המקצועית או להתחיל מחדש את מסלול ההכשרה התעסוקתית מתחתית הסולם המקצועי. מאפייניהם הייחודיים של העולים הפוטנציאליים שונים מאלו שאליהם התרגלו בגלי עלייה קודמים, שבהם המאמץ הממלכתי המרכזי התמקד בהצגת יתרונותיה של ישראל ודחיפה לעלייה, בקליטה ראשונית ובהקניית השפה העברית, בעוד שהטיפול בתחום התעסוקה נדחה לאחר סיום האולפן.

להערכתנו, לשם האצת קצב העלייה מצרפת, אין צורך לתגבר את המאמצים הקיימים של ניהול עלייה. כמו כן, אין צורך במסע שיווקי אגרסיבי ובהגדלת מספר הירידים. לעומת זאת, חיוני לתת מענה לצרכים הבסיסיים של תעסוקה, לרבות הכרה בתארים וסיוע במציאת דיור בר-השגה.

ביצוע החלטות הממשלה

מתוך אוסף המאמצים שעוגנו בהחלטות הממשלה, חלק מהתהליכים בוצעו בהצלחה רבה, חלק באופן חלקי בלבד, וחלק לא בוצעו כלל. בהנחייתו ובמימונו של משרד העלייה והקליטה פעלו הגורמים הרלוונטיים לשיפור מנגנוני העלייה: הגברת החשיפה לישראל, בעיקר בתוכניות "תגלית" ו"מסע" (מ-103

משתתפים מצרפת בתכנית "תגלית" בשנת 2013 ל-2,100, בשנת 2015 - בזכות המאמץ של משרד התפוצות; מ-1,200 משתתפים בסיור גישוש "BBB" לעלייה של תלמידי י"ב ל-1,500. פעילות תכניות "מסע" הורחבה מכ-1,000 בשנת 2013 לכ-1,400 צעירים בשנת 2015, (שמתוכם כ-80% החליטו לשנות את מעמדם מתיירים לעולים בסוף התכנית); עידוד עלייה (שיווק אינטנסיבי, ערבי מידע וירידים). פעולות אלה בוצעו בהצלחה רבה ותופעת צוואר הבקבוק, שנוצרה בעקבות שילוש מספר המועמדים לעלייה, טופלה בצורת משביעת רצון.

שלב ההכנה לעלייה לארץ בארץ המוצא, אשר כמעט ולא היה רלוונטי עבור גלי העלייה מארצות מצוקה, דורש תשומת לב מיוחדת לעלייה מארצות רווחה כדוגמת מערב-אירופה וארה"ב. גם כאן משקיעה מדינת ישראל מאמצים משמעותיים: 25 כיתות אולפן חדשות ללימוד השפה העברית כבר נפתחו, וכ-75 נוספות צפויות להיפתח בהמשך; נעשים מאמצים מרוכזים להנגיש מידע אמין בענייני רישוי מקצועות בשפה הצרפתית (נפתחה האפשרות להגיש את המסמכים לוועדת רישוי המקצועות עוד לפני העלייה בפועל), והושקו מספר קורסי הכנה לבחינות רישוי בצרפת; בנוסף, שתי יועצות תעסוקתיות ונציג "מיטב", המספק מידע למחויבי הגיוס לצה"ל, הוצבו בצרפת.

בתחום הכרת התארים הושגו מספר הצלחות משמעותיות: התארים הצרפתיים בתחומי ההנדסאות, וחלק מהתארים במקצועות הפארא-רפואיים קיבלו הכרה אוטומטית. ב-26 במרס 2016 הועבר בכנסת חוק הפוטר ממבחן הרישוי מחזיקי תארים ברפואת שיניים מארצות מערביות.

בתחום הקליטה, תוגבר מספר ה"פרויקטורים" המועסקים ע"י הרשויות המקומיות (מ-7 מלווי משפחות, בשנת 2013, ל-17 בשנת 2016) פרויקטורים אלו מסייעים למשפחות בקליטתן

המאמצים הנוספים הדרושים בתחום התעסוקה

אם נתעלם מהסעיפים הקשורים להסדרת הרישוי המקצועי (כגון, הסדרת הליך הרישוי לרוקחים, לאחיות וליועצי השקעות מחד, ומהרכיב שבהחלטת 2225 העוסק בהכנה לבחינות ולשריון מקומות עבודה בשירות הציבורי), ניתן לסכם שהחלק הארי בהחלטות הממשלה בוצע בהצלחה. ההאטה המסתמנת בעלייה נובעת מכך שההחלטות התמקדו ברובן בעידוד עלייה, בעוד שנושא הקליטה, בדגש על היבטים תעסוקתיים, לא קיבל את תשומת הלב הראויה, והדבר כירסם הן בפוטנציאל העלייה והן בפוטנציאל הקליטה.

כדי לשמר את ההישגים שהושגו בעידוד העלייה ובהתייעלות ניהול תיקי העלייה של העולים מצרפת, קיימת דחיפות לחדש לשנת 2016 את התוספת התקציבית שהוקצבה בשנת 2015. אולם לשם מיצוי הפוטנציאל שבעלייה מצרפת, יש להתכונן לסדרה של מאמצים נוספים - בעיקר בתחום התעסוקה - שיתווספו למאמצים הקיימים. לשם שיפור הקליטה התעסוקתית נדרש מאמץ ממוקד של הכוון תעסוקתי (מתן הכוונה, ליווי אישי, ייעוץ מקצועי) ומערך השמה.

הראשונית. אין לנו פירוט עבור עולי צרפת בנפרד, אולם עבור כלל העולים מאוקראינה, צרפת ובלגיה, הושקו מאמצים ראשוניים שהוכחו כיעילים בתחום ההנגשה לתעסוקה. הבולטים שבהם: שני קורסי רישוי בהם השתתפו כ-30 איש; יריד תעסוקה בו לקחו חלק כ-700 משפחות; למעלה מ-1,000 איש זכו בליווי וייעוץ עסקי; הוכנו כ-50 מודלים עסקיים ותכניות עסקיות לעולים המחזיקים עסק במדינת המוצא; בוצעו 131 בדיקות כדאיות כלכלית לעסקי עולים פוטנציאליים; בוצעו יותר מ-50 כנסי וסדנאות יזמות בארץ ובחו"ל, חולקו כ-700 שוברי זיכוי לרכישת הכשרה מקצועית וכ-400 שוברים ללימוד השפה העברית. חשוב לציין שבשנת 2014, שבה היו העולים מצרפת כ-24% מכלל העולים, חולקו 1071 שוברים לתעסוקה לכלל העולים, אך רק 98 מהם, כלומר 9.1% הוקצו לעולים מצרפת.

בתחום החינוך, הרווחה והחברה, במימון משרד העלייה והקליטה (כ-20 מיליון ש"ח), הקציב משרד החינוך שש שעות שבועיות לליווי חינוכי לתלמידים עולים בשנתם הראשונה, והתחיל להציב מגשרים דוברי צרפתית כדי לשפר את התקשורת בין המורים ובין הורי התלמידים שאינם יודעים עברית. בירושלים ובאשדוד הוקמו מרכזי למידה לתלמידים עולים. מטבע הדברים, ילדי המשפחות המתגוררות מחוץ לריכוזי עולים מקבלים שירות דל יותר.

רצף העלייה לעולה ממדינת רווחה - טיפול מכוון תעסוקה

1. תעסוקה ועסקים

א. העתקת עסקים. על מנת להבטיח שאוכלוסיות חזקות לא יהגרו למדינות מתחרות, ושמדינת ישראל תוכל לזכות גם היא בתועלת ממשית של עלייה איכותית, יש לעודד ולהעדיף יזמים עסקיים שיבחרו להעתיק לישראל חלק ניכר מפעילותם העסקית. הבאתם של יזמים אלו לארץ לא רק שתתרום לכלכלת מדינת ישראל אלא היא טומנת בחובה פוטנציאל גבוה לתוספת מקומות עבודה בצרפתית עבור המועמדים הבאים לעלייה.⁸

ב. תכניות ייחודיות לבעלי מקצועות הנדרשים במשק הישראלי. יש ליזום תכניות תעסוקתיות מובנות דומות לתכניות "עלייה 2000" שעוצבו בעבר עבור מהנדסים ורופאי יוצאי חמ"ע. בתיאום עם מעסיקים ישראלים המעוניינים לקלוט את בוגריהם, תכניות אלו יעוצבו על בסיס איתור מוקדם בצרפת ובלגיה והכשרה ראשונית בארץ. בין המקצועות המתאימים: חוקרים בתחומים נבחרים, רופאים מומחים, מהנדסים, יועצי השקעות.

ג. מרכזי הכוון תעסוקתי. רצוי להקים בערים שבהן יש מספר גדול של עולים מכוני הכוון תעסוקה שיספקו שירותי אבחון תעסוקתי, קורסים ושוברים לקורסי הכשרה, ליווי אישי ומערך השמה. מרכזים אלו יהיו נגישים גם למועמדים לעלייה טרם עלייתם.

2. **דיוור.** פתרון לבעיית התעסוקה ללא מצאת פתרון הולם לדיוור מהווה מענה חלקי בלבד. יש לאפשר נתינת משכנתאות מוגדלות של 90% (בדומה למקובל בתכנית מחיר למשתכן). בנוסף הנגשת מרכזי קליטה למשפחות צעירות בשלוש שנים הראשונות תהווה פתרון הולם לאוכלוסייה זו.

3. **העתקות קהילות.** יש לפנות לרבני הקהילות ולגבש אתם תכניות של עלייה קבוצתית לחברי קהילות בתיאום עם רשויות מקומיות מתאימות בישראל. הרשויות המקומיות המעוניינות תציעו סדרה של הטבות מיוחדות לרבות מרחב להקמת בית הכנסת ומשרה חלקית לראש הקהילה בתפקיד של פרויקטור או "קולט רוחני".

סיכום

לאחר מספר שנים בהם גדל מספר העולים מצרפת, מסתמנת שנת 2016 כשנה של ירידה משמעותית, למרות הצהרתם של כ-40% מיהודי צרפת כי הם שוקלים לעלות ארצה (זאת על פי סקרי מכוני מחקר צרפתיים שנערכו באמצע 2015).

החסמים המרכזיים הגורמים לעולים הפוטנציאליים לשקול מחדש את הרעיון לעלות לישראל נוגעים לנושאים של תעסוקה, חינוך הילדים ודיוור. מסמך זה מציע דרכים להתגבר על שלושת החסמים הללו, ולהקל על קליטתם בישראל. חסם התעסוקה יכול להצטמצם על ידי מאמץ ממוקד להכוונה תעסוקתית והכרה בתארים עוד בארץ המוצא, במקביל להקמת תכניות הכשרה והשמה מיועדים לעולים מצרפת לאחר הגעתם לישראל. הואיל ומדובר בעלייה איכותית (כמחצית מהעולים מצרפת הינם בעלי השכלה גבוהה ומחציתם צעירים מתחת לגיל 34), אין ספק שהשקעה זו הינה מניבה וכדאית למשק הישראלי.

אם בשנים האחרונות התמקדה הממשלה בהצלחה בשיפור הניהול האדמיניסטרטיבי של העלייה, והדבר הוביל לעליית כעשרים אלף נפש בשלוש השנים האחרונות, הרי מימוש רצון העלייה של רבבות היהודים הנוספים ידרוש יוזמה ומאמצים ממוקדי תעסוקה בצרפת ובישראל.

אם ישראל תהיה ערוכה לספק שירותים אלה, אפשר יהיה לקדם, בפעם הראשונה בתולדות הציונות, גל עלייה גדול של אוכלוסייה איכותית ממדינת רווחה. זו תהיה פריצת דרך היסטורית, שתיצור הזדמנות לתרגל מנגנונים שאולי יאפשרו בעתיד עלייה של אוכלוסיות חזקות נוספות מהמערב. המאמץ הממשלתי הנדרש צריך להיות תואם לגודל האתגר.

הערות

* המסמך מתבסס על ראיונות שהתקיימו במאי 2016 עם שורה של נושאי תפקידים בכירים בתחום: מר זאב אלקין, שר העלייה והקליטה וצוותו הבכיר (מר חביב קצב-מנכ"ל המשרד, גב' רחל גור-תאיר, יועצת בכירה, מר אופיר להב-מנהל אגף בכיר תכנון מדיניות תקצוב ומחקר, מר אריאל פיקאר-אחראי על הפעילות בצרפת); מר שמעון כהן-מנכ"ל החל"צ פרויקט לאומי לעידוד העלייה, ח"כ עודד פורר-מנכ"ל לשעבר של משרד העלייה והקליטה, מר שי פלבר-הסוכנות היהודית בארץ ישראל; מר אריאל קנדל-הסוכנות היהודית בארץ ישראל; מר שמחה פלבר-ההסתדרות הציונית העולמית, מר יוגב קרסנטי-משרד התפוצות; ד"ר מיכאל בנסעדון-מנכ"ל עמותת קעליטה; ד"ר אלן זייטון-יו"ר עמותת AAEGE, פעילים חברתיים, עולים חדשים ועולים פוטנציאליים.

1. "כל יהודי וכל יהודייה שירצו לעלות לישראל יתקבלו על ידינו בזרועות פתוחות ובלב חם וחפץ. הם לא יגיעו למדינה זרה אלא לארץ חמדת אבות. בעזרת ה', הם יגיעו ורבים מהם יגיעו לבית של כולנו." מתוך נאומו של ראש הממשלה בנימין נתניהו בבית כנסת המרכזי של פריז ב-11 בינואר 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=oTvQImWRvWA>

2. ממשלת ישראל, החלטת ממשלה מס' 1736 <http://www.pmo.gov.il/Secretary/GovDecisions/2014/Pages/dec1736.aspx>

ממשלת ישראל, החלטת ממשלה מס' 1737 <http://www.pmo.gov.il/Secretary/GovDecisions/2014/Pages/dec1737.aspx>

ממשלת ישראל, החלטת ממשלה מס' 2225 <http://www.pmo.gov.il/Secretary/GovDecisions/2010/Pages/dec2025.aspx>

ממשלת ישראל, החלטת ממשלה מס' 2446 <http://www.pmo.gov.il/Secretary/GovDecisions/2015/Pages/dec2446.aspx>

3. על פי סקר שבוצע בהזמנת עמותת קעליטה ושטרם פורסם, מידת שביעות הרצון משירותי הקליטה התעסוקתית בקרב עולי צרפת נמוכה (ציון 3/10), רובם מעוניינים בהכשרה מקצועית ורבים מהם לא יודעים כלל על קיום שוברים לתכניות הכשרה.

4. גם אם ממצאי המחקר נראים מוגזמים (יותר מ-75% מיהודי צרפת שוקלים להגר) ולא תואמים את קצב העלייה שאנחנו עדים לו, הם מצביעים על חוסר החלטיות לגבי יעד ההגירה ועל פוטנציאל משמעותי של זכאי עלייה הפתוחים לשמוע הצעה להגירה לישראל. מחקר IFOP: http://www.ifop.fr/media/pressdocument/883-1-document_file.pdf. מחקר IPSOS: <http://www.fondationjudaisme.org/wp-content/uploads/PRESENTATION-GLOBALE-ENQUETE.pdf>. בשנת 2012, 49% מיהודי צרפת הביעו עניין בהגירה בגלל דאגתם מהתדרדרות ביטחונם האישי (מחקר של הסוכנות לזכויות אדם בסיסיות של האיחוד האירופי): <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-data-explorer-discrimination-and-hate-crime-against>

5. מתוך נייר עמדה של ארגון "קעליטה" (ארגון גג של עולים דוברי צרפתית) המוגש לשר הקליטה מר זאב אלקין, מאי 2016.

6. דלואיט מערכות מידע בישראל בע"מ, התרומה הכלכלית של עולי נפש בנפש למדינת ישראל, אוקטובר 2009, עמ' 5. Deloitte Information Technologies Israel Ltd, The economic impact of Nefesh B'Nefesh Aliyah on the State of Israel, October 2009, p. 4

7. באדיבות עמותת "קעליטה", ארגון גג של עולי צרפת.

8. בעניין העתקת חברות עסקיות מצרפת ויצירת אלפי משרות חדשות מותאמות לעולים בישראל, ראה את התכנית החדשנית של "המכון למדיניות העם היהודי". <http://jppi.org.il/he/uploads/Plan%20for%20Immigration%20from%20France-HE.pdf>

התפתחויות בציונות הדתית

בשגשוג העם היהודי, מדינת ישראל, השליטה בארץ-ישראל ויישובה, חלקים מהותיים מאורח החיים הדתי שאותו הם מקיימים ולו הם מחוייבים.

ההתפתחות הראשונה שבה יעסוק הפרק היא המאמצים שהשקיעה הציונות הדתית במטרה להשתלב בתפקידי מפתח והובלה ולהשפיע מבפנים על החיים הפוליטיים, התרבותיים והמוסריים של מדינת ישראל. הציונות הדתית דוגלת בניסוח אינטגרלי אלטרנטיבי של הלאומיות היהודית, השונה מהניסוח הליברלי ואף מנוגד לו בכך שהוא מציב את טובת הכלל בעדיפות גבוהה על פני שאיפות הפרט. ההובלה המוסרית והפוליטית של הזרם המרכזי בציונות הדתית מכוונת לחיזוק אופיה הלאומי-יהודי של מדינת ישראל והזיקה לארץ-ישראל השלמה. שאיפה זו התחדדה עוד יותר בממשלה הנוכחית, כאשר נציגי הציונות הדתית התמנו לשרי החינוך והמשפטים, שני משרדים הרואים מתפקידם לקבוע נורמות של חיים ואת הערכים "הנכונים". בשלב זה מיושמת השאיפה למנהיגות שכזו על ידי נוכחות בולטת של אנשי הציונות הדתית בצבא בכלל, ובתפקידי קצונה בפרט; בשליטה, כאמור, במשרדי החינוך והמשפטים ובאמצעות צעדי מדיניות וחקיקה שמקדמים משרדים אלו; וגם על ידי יוזמות "מלמטה", המכוונות להשפיע על החינוך וההנהגה המקומית והקהילתית (למשל, גרעינים תורניים) וכן בעזרת נוכחות הולכת וגוברת בתקשורת האלקטרונית.

פרק זה מתייחס להתפתחויות האחרונות שעברו על הקהילה הציונית-דתית, שיש המעדיפים לכנותה "דתית-לאומית". על פי ההגדרות המקובלות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שיעורם של חברי קהילה זו נאמד בכ-12%-10% מהאוכלוסייה הכללית בישראל (למ"ס 2009, 2010). אולם סקר שנעשה באחרונה מצא כי **כחמישית** מהאוכלוסייה היהודית הישראלית מגדירים עצמם כמשתייכים לקהילה זו (הרמן 2014). למרות ששיעורה באוכלוסייה אינו גדול, השפעתה של הציונות הדתית על החיים הציבוריים בישראל חורגת מחלקם היחסי של חבריה באוכלוסייה. בין היתר, אנשי הציונות הדתית הובילו את המאמץ המתקשר להתנחלות ביהודה ושומרון, והם מהווים חלק נכבד מהקצונה בצה"ל (כשליש ויותר מכלל הקצינים ביחידות הלוחמות). יתרה מזאת, בממשלה הנוכחית מחזיקים נציגי הציונות הדתית בשלושה משרדים, שלשניים מהם - משרד החינוך ומשרד המשפטים - השפעה ניכרת וברורה על החיים הציבוריים בישראל. ואולי לא פחות חשוב - זו לראשונה בתולדות המדינה מחזיקים אנשים שצמחו מתוך הציונות הדתית בשלוש מבין המשרות הבכירות ביותר במערכת הביטחונית הממלכתית - מפ"כ המשטרה, ראש השב"כ וראש המוסד.

הציונות הדתית נוצרה והתפתחה כניסיון לשלב ולאחד בין היהדות הדתית (האורתודוקסית) ללאומיות המודרנית. במסגרת ניסיון זה, ציונים דתיים רואים

התפתחות שנייה מתייחסת להפחתת המתח הדתי ומידת האדיקות וההקפדה בקרב חלק מהציבור הדתי לאומי. אמנם התפתחות זו נוגעת רק לפלח מסוים בקרב הציבור הדתי-לאומי, אך היא זוכה לסיקור רחב ודיון ציבורי ער, ולפיכך לניראות גבוהה. מאחר שרבים אחרים, המזוהים עם הקהילה הציונית-דתית עדיין נשארים מחוייבים לשמירה קפדנית על מצוות הדת, נוצר מנעד רחב מאוד של החמרה/הקלה בפרקטיקות דתיות בציבור (דוגמא לכך היא המנעד הרחב של המנהג לכיסוי ראש המקובל בקרב נשים נשואות - החל מהבחירה לא להשתמש בכיסוי, דרך כיסוי סרט סמלי, המשאיר את רוב השיער גלוי ועד כיסוי מוקפד של כ-90% מהשיער). התפתחות זו ראויה לתשומת לב משום שמדובר בהיפוך, גם אם חלקי, של מגמה אשר אפיינה את הציונות הדתית בדור האחרון, שהתבטאה בהחמרה בשמירת הלכות ובאווירה של רצינות דתית בתוך הציבור הדתי ככלל ובתוך קהילות ציוניות-דתיות מקומיות בפרט.

מגמת השינוי במידת האדיקות משתלבת עם התפתחות ארוכת טווח נוספת - מתן לגיטימציה ועידוד לביטוי עצמי של הפרט (הנשען על דגש לביטוי עצמי של הלאום וביטוי עצמי ברמה המטאפיזית). מגמה זו, הבאה לידי ביטוי הן בפופולריות של לימוד טקסטים חסידיים ואימוץ פרקטיקות חסידיות, מתבטאת גם בין היתר בלימוד "תנ"ך בגובה העיניים",

בדגש גדול מאוד על אומנויות וכתביה יצירתית (במיוחד שירה - למשל בכתב העת "משיב הרוח") ובתשומת לב דתית נרחבת יותר לתחומים אינטימיים הכוללים התייחסות ישירה לגוף ולמיניות. מגמה זו של עידוד לביטוי עצמי מתבטאת, בין היתר, בתופעת "נוער הגבעות", ובהם מבצעי פעולות "תג מחיר" והשוליים הרצחניים סביב מסמך "המרד", הקורא למהפכה שתשנה לחלוטין את אופי המשטר של מדינת ישראל. ראוי להדגיש כי ההכרה בפרט אינה עומדת בשלילה למחוייבויות הלאומיות והקולקטיביות. אדרבא, האותנטיות של הפרט והביטוי העצמי שלו נתפסים כקשורים לזהות האתנו-לאומית ולמחוייבות הקולקטיבית.

דומה שהירידה במתח הדתי ובכיתניות הדתית, המאפיינת חלק מהציונות הדתית, תורמת להשתלבותם של חברי הקהילה בתפקידי מפתח של הובלה מוסרית, תרבותית ופוליטית בחברה הישראלית הכללית. ככל שהציונות הדתית מחצינה תדמית ציבורית פחות כיתנית וכדוקה, מסר הלאומיות האינטגרלית שהיא חרתה על דגלה, והשאיפה שלה להשתלב במוקדי ההנהגה והציבוריות הישראלית, הופכים ללגיטימיים בקרב הציבור הרחב. מגמה זו באה לידי ביטוי גם בניסיון לשלב חילונים כנציגים של מפלגת "הבית היהודי" בכנסת וגם בממשלה הנוכחית.

ערבים-נוצרים אזרחי ישראל: אתגרים והזדמנויות

(והרבה מעל המוסלמים). נוצרים מחזיקים במשרות ממשלתיות הרבה מעל שיעורם באוכלוסייה, ושיעור הילודה אצלם הוא הנמוך במדינה.

ערבים-נוצרים היו בין המנהיגים והמעצבים של הלאומיות הערבית, תנועה שאיפשרה להם להשיג שיוון חברתי ושייכות לאומית מבלי לוותר על זהותם הדתית. אולם בעשורים האחרונים חלה שחיקה בחזון הלאומיות הערבית, והאזור כולו החל לשוב לקווים מסורתיים של דת ושבת. ערביי האזור המוסלמים - כולל אלה שבישראל - החלו להפוך יותר ל"מוסלמים". באופן זה, הערבים-נוצרים בישראל שוב מוצאים עצמם מנוכרים, ותחת לחץ גובר מהאוכלוסייה המוסלמית.

בהיותם מודעים לתופעה זו, ובהיבטם באי-נוחות בגורלן המר של קהילות נוצריות עתיקות ברחבי האזור, רבים מהנוצרים בישראל שואפים להשתלב טוב יותר בחברה הישראלית, כמקום היחיד במרחב בו הם יכולים לשרוד ואף לשגשג. בצד אחד של הקשת הנוצרית נמצאים אלו החותרים להשתלב באופן אגרסיבי, תוך ניתוק מהחברה הערבית בישראל, שמנהיגם הבולט הוא האב גבריאל נדאף², התומכים בגישה זו מתנדבים לצבא במספרים גדלים, ואף מזדהים יותר כ"ארמיי" ופחות כ"ערביים".

אך אף שמגמה זו אומרת הרבה על שינויים חשובים המתרחשים בקרב נוצרי ישראל, לא מדובר בזרם מרכזי אלא באגף קיצוני של הקהילה. היא אף

מסמך זה הוא ראשון מסדרה של מסמכי מדיניות לשילוב טוב יותר של קבוצות מיעוט בחברה הישראלית.

ערבים-נוצרים אזרחי ישראל הם מיעוט בתוך מיעוט, הנמצא כיום בצומת דרכים זהותית. הם בעלי פוטנציאל גבוה להשתלבות ומסוגלים למלא תפקיד חיובי בחברה הישראלית ולהוות גשר לעולם הנוצרי והערבי הרחבים יותר. ערבים-נוצרים בישראל עומדים בפני מערכת ייחודית של אתגרים, השונה מזו של המיעוט המוסלמי בישראל, ובאופן כללי ניתן להתמודד עם אתגרים אלו באמצעות צעדי מדיניות של המערכות השלטוניות בישראלי.

ישראל כיום היא בית ל-166,000 אזרחים נוצרים, כ-130,000 מהם ערבים.¹ הקהילות הגדולות נמצאות בנצרת, חיפה, ירושלים ושפרעם, והאחרות בעיקר בישובים וכפרים ברחבי הצפון. מרביתם שייכים לכנסייה היוונית-אורתודוקסית או לכנסייה הקתולית, ורק מספר קטן יחסית שייך לכנסיות הפרוטסטנטיות השונות.

ערבים-נוצרים נחשבים למיעוט מוצלח לפי רוב המדדים. שיעור הזכאים לבגרות בקירבם הוא הגבוה במדינה ושיעור הממשיכים ללימודי השכלה גבוהה גם הוא גבוה. שיעור האבטלה הוא הנמוך מכל הקבוצות בארץ על פי חלוקה דתית, וההכנסה הממוצעת למשק בית היא השנייה בגודלה לאחר יהודים לא חרדיים

הערות

- 1 בישראל גם כ-30,000 אזרחים נוצריים שאינם ערבים, מרביתם מחבר העמים או אתיופיה, קרובי משפחה של אלו שעלו תחת חוק השבות. כמו כן ישנם מעל ל-100,000 עובדים זרים נוצריים, בעיקר מהפיליפינים ורומניה. לא נדון באוכלוסיות אלו במסמך זה כיוון שהם שייכים לרובד שונה בחברה הישראלית, כאשר זו של הנוצרים בעלי האזרחות נמצא בקירבה רבה לחברה היהודית בישראל, לפחות כאשר בוחנים לפי שירות צבאי, שפת אם והשכלה.
- 2 שכעת מתמודד עם תלונות נגדו בגין הטרדה מינית. לפחות עד שיתברר אם יש ממש בתלונות אלה, יש להפריד בין המעשים שבהם הוא מואשם לבין הזרם ששמו הוא הבולט ומוביל בו.

מציבה את מרבית הנוצרים במקום לא נוח, משום שהם חוששים להפר את האיזון העדין הקיים בינם לבין האוכלוסייה הערבית-מוסלמית. וכמובן, בצד השני של הקשת נמצאים אלו האוחזים ביתר שאת בלאומיות הפלסטינית, חלקם אף בכנסת. באופן אירוני, ישראל היא המקום אולי האחרון בו חי ותוסס רעיון הלאומיות הערבית.

בנוסף, העולם הנוצרי הרחב היה ונותר רגיש למצבם של נוצרי ישראל והרשות הפלסטינית, הנתפסים כ"נציגי הנצרות בארץ הקודש". עניין זה היווה מקור לביקורת וללחץ על ישראל במהלך השנים.

כתוצאה מכל אלה נוצרה הצטלבות מגמות אשר פותחת חלון הזדמנות ייחודית עבור ממשלת ישראל לקרב עוד יותר אוכלוסייה זו קרוב יותר למרקם הלאומי, כדי להגדיל את שיתופם ואת תרומתם לחברה הישראלית.

גישתה של ממשלת ישראל כלפי האוכלוסייה הנוצרית נעה בין התעלמות לבין התלהבות יתרה כלפי הקבוצה הקיצונית המיוצגת על ידי האב נדאף. המכון למדיניות העם היהודי ממליץ לממשלת ישראל לאמץ גישה חיובית ופעילה אך רגישה כלפי אוכלוסיית הנוצרים ויחסיהם עם המגזר הערבי כולו.

גישה זו הכוללת את קווי המדיניות הבאים:

- מינוי גורם בכיר בדרגת שר לשמש כמתאם לנושאים נוצריים, שיגבש ויוציא לפועל אסטרטגיה מקיפה כלפי הנוצרים, בארץ ובעולם.
- תגבור האבטחה למוסדות נוצריים נגד פעילות "תג מחיר" ותקיפות יריקה.
- אימוץ גישה פתוחה יותר בסוגיית איחוד משפחות. זאת, לאור הקושי שחווים הנוצרים במציאת זיווג הולם.
- יש לאמץ גישה פתוחה לגבי מתן אשרות כניסה למנהיגי דת.

ישראל והעם היהודי בעידן של אינטליגנציית על

עוד יותר וצופים שרבים מבני דורנו יהיו עדים לעידן "שלאחר-האנושות", שבו האדם והמכונה יתמזגו בסופו של דבר ליחידה מושלמת אחת.

אך שאיננו יכולים לנבא את ההשלכות המלאות של פריצות דרך מדעיות וטכנולוגיות ואת הסוגיות שתתעוררנה בעקבותיהן, אנו סבורים שהתפתחויות אלה חשובות דיין כדי שמקבלי ההחלטות יתחילו לשקול כיצד הן ישפיעו על העם היהודי, ברמת הפרט, הקהילה, הלאום וברמה הכלל-עולמית.

כבר כיום מממנת ממשלת סין מחקר שמנסה לזהות מהם הקודים הגנטיים שיוצרים גאונות. תקוותה היא שבתוך עשור תוכל לשפר את מנת המשכל של תינוקות שטרם נולדו בלא פחות מאשר 20 נקודות. אם הנדסה גנטית כזאת תהפוך לדבר שבשגרה וניתן יהיה לשנות את האינטליגנציה האנושית וההתנהגות האנושית באמצעות מחשבים, סביר להניח שמדינות ייכנסו למרוץ חימוש ביו-טכנולוגי, שבו מדינות אחדות יהיו בעמדת נחיתות אם לא ימצאו דרך לשפר את הידע והיכולות של אוכלוסיותיהן.

ברור שבלי קשר להיקף או למהירות של ההתפתחויות הטכנולוגיות, יהיו להן השלכות מוסריות, אתיות, משפטיות, דתיות וכלכליות רחבות ביותר, וממשלות ומנהיגים קהילתיים יצטרכו לבחון אותן באופן מעמיק.

ההתפתחויות במדע ובטכנולוגיה בימינו יעצבו לבטח מחדש את המציאות האנושית, ובכלל זה את המציאות של העם היהודי. האופן שבו אנו משתפים מידע ותקשורת, המבנים החברתיים ודרכי ההבנה שלנו את סביבתנו מושפעים כולם מההתפתחויות המדעיות והטכנולוגיות. עקב כך, החיבור החזק למגמות ולכיוונים במדע ובטכנולוגיה הוא קריטי לגבי תכנון ארוך-טווח. נושא זה הניע את המכון למדיניות העם היהודי (JPPI) ליזום פרויקט חדש.

כאשר אנו מתבוננים במדע כיום, הרי שיש ראיות מוצקות לכך - ואנשים רבים ובולטים מאמינים בכך - שהעולם ניצב בפני מהפכה טכנולוגית שתשפיע באופן אדיר על האנושות. למיזוג של חידושים בעיצוב ממוחשב, בננו-טכנולוגיה, בהדפסה תלת ממדית, בהנדסת חומרים, בבינה מלאכותית ובביו-טכנולוגיה יש פוטנציאל לשנות את החברה, כפי שקרה במהפכות החקלאית והתעשייתית בעידנים קודמים.

ההתפתחות המהירה בהנדסה גנטית בשנים האחרונות והפוטנציאל לעתיד לבוא עשויים לאפשר למין האנושי בעשורים הבאים לקחת את הפיקוד על התהליך האבולוציוני ולהשתחרר מהמגבלות של חוקי הטבע. בימים אלה מתנהל שיח ער בקהילה הטכנולוגית על אפשרות קרובה להופעתה של "ייחודיות טכנולוגית", כאשר הבינה המלאכותית תתעלה על זו של בני האדם. אחדים מרחיקים לכת

המכון למדיניות העם היהודי פתח בהליך היועצות המכנס מדענים מצטיינים בתחומם, לצד חוקרים במדעי החברה, פילוסופים, חוקרי אתיקה ורבנים, כדי לדון בהשפעה האפשרית של ההתפתחויות החדשות על העם היהודי ועל החברה מסביבנו. המכון מתכנן:

1. לזהות את הטכנולוגיות החדשות הניצבות באופק ואת מידת הרלבנטיות שלהם לעם היהודי.

2. להתוות אי-אלו שיקולים מוסריים ואתיים בנושא של ההתפתחויות בתחום ההנדסה הגנטית.
3. לבחון כיצד מאורגנים וערוכים המשאבים של ישראל ושל העולם היהודי במרוץ אחר הפיתוח המדעי והטכנולוגי.
4. לזהות שימושים אפשריים בעבור העם היהודי של הפיתוח הטכנולוגי למטרות של תיקון עולם.

פרסומים מרכזיים של המכון למדיניות העם היהודי

מבט יהודי-ישראלי על בטחון ומדינאות, הרהורים בעקבות מסמך הרמטכ"ל "אסטרטגיית צה"ל", פרופ' יחזקאל דרור, ינואר 2016

ערכים יהודיים והשימוש בכוח על ידי ישראל בעימות מזוין: עמדות יהודי העולם, ראשי הפרויקט: שמואל רוזנר ומיכאל הרצוג, 2015

Jewish Solidarity In an Age of Polarization, Glen Cove, New York 2015

ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: עמדות יהודי העולם, ראשי הפרויקט: שמואל רוזנר ואבי גיל, 2014

Rise and Decline of Civilizations: Lessons for the Jewish People, Dr. Shalom Solomon Wald, "Academic Studies Press", 2013

עלייתן ושקיעתן של ציביליזציות: לקחים לעם היהודי, ד"ר שלום סלומון ואלד, הוצאת "ידיעות ספרים", 2013

The Challenged Triangle: Washington, Jerusalem, and the American Jewish Community, Background Policy Documents, Glen Cove, New York 2014

Russian-Speaking Jews in North America, Jonathan Sarna, and **On Israelis Abroad**, Yogev Karasenty, 2014

הודו, העם היהודי וישראל, ד"ר שלום סלומון ואלד ואריאל קנדל, 2013

צעירים יהודים-אמריקאים זיקתם לישראל: מדיניות בעידן "שיח ההתרחקות", שמואל רוזנר וענבל הקמן, 2012

21st Century Global Forces, Their Impacts on the Jewish People, Israel and the United States, Stuart E. Eizenstat, 2012

Uncharted Waters, Stuart E. Eizenstat, (a special edition for the 2011 Israeli President Conference), 2011

Jewish Demographic Policies, Population Trends and Options in Israel and in the Diaspora, Sergio DellaPergola, 2011

המכון למדיניות העם היהודי – הערכה שנתית 2004–2005: העם היהודי בין שגשוג לשקיעה, מאת סגל המכון וכותביו, 2005.

הערכות שנתיות משנת 2004

מצב העם היהודי, הערכה שנתית 2014–2015, תשע"ה

2030: עתידים חלופיים לעם היהודי, אבי גיל ועינת וילף, 2010

העם היהודי 2005–2006: בין שגשוג לשקיעה, מהדורה מיוחדת בצרפתית של דו"חות המכון לתכנון מדיניות העם היהודי, סגל המכון וכותביו, 2006.

תכנית אסטרטגית לחיזוק ירושלים, סגל המכון, 2007

אנטישמיות מוסלמית, אתגר ודרכי תגובה אפשריות, עמנואל סיון, דב מימון, 2009

לקראת 2030: אסטרטגיות לעתיד העם היהודי, מסמכי רקע מדיניים, כנס המכון, 2010 (בשפה האנגלית)

מגמות על והשפעתם על העם היהודי, כנס המכון, 2010 (בשפה האנגלית)

עמיות בעידן של "שיח ההתרחקות", כנס המכון, 2012 (בשפה האנגלית)

סין והעם היהודי: תרבויות עתיקות בעידן חדש, מאת ד"ר שלום סלומון ואלד, 2004. זהו המסמך האסטרטגי הראשון בסדרה: "שיפור מעמד העם היהודי במעצמות עולות ללא מסורת תנ"כית".